

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 107 (10)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 17. weebruaril
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 95 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, haridusminister **K. Treffner**, rahaminister **J. Kukk**, kohtuminister **J. Jaakson**, teedeminister **E. Säkk**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**, põllutöömister **Th. Pool**.

P ä e w a k o r d:

1. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek amnestia komisjoni walimise asjus.

2. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek amnestia komisjoni walimise asjus.

Juhataja **J. Seljamaa**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Palun sekretääri Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek ette lugeda.

Sekretäär **A. Jürman** (loeb): Eesti Asutawale Kogule.

Paneme Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei rühma poolt ette:

1) Walida erikomisjon, kelle ülesandeks oleks Asutawale Kogule ettepanemiseks välja töötada amnestia (armuandmise) seaduseelnõu poliitiliste süüaluste, sõjawäe distsipliini vastu eksijate ning mobilisatsiooni määruste rikkujate kohta.

2) Komisjoni walimisel wõtta aluseks arw 8.

3) Komisjoni kohustada oma tööd seitsme päewa jooksul lõpetama.

Alla kirjutanud **K. Ast**, **M. Kurs-Olesk**, **M. Neps**.

A. Anderkopp (töer.): Peab tähendama, et mitmel pool on soowi awalatud, et kui Asutaw Kogu amnestiaseaduse wäljatöötamisele asub, siis mitte amnestia ulatust sarnaselt piirata ei tuleks, nagu käesolewas ettepanekus ette on nähtud. Ja on ka tõsi, et meil erakordsete olude tõttu on kannatanud inimesi, kes mitte süüdi ei ole kuritegudes selles ulatuses, nagu nad karistust on pidanud kandma. Nii mõnigi inimene, kes äärmise kitsikuse tõttu wõõra puuhalu wõi naela leiba omandanud, on pidanud selle eest õige rasket karistust kandma. Sarnased otsused tuleksid aga lähema läbiwaatamise alla wõtta.

Teisest küljest arwame meie, et iseenest arw 8 komisjoni walimise juures mitte soowitaw ei ole. Siis oleks komisjonis 15 liiget. Siin peab aga arwesse wõtma, et see liigete arw kaunis suur on ja komisjonil sellepärast raske ja wõimatu oleks ruttu oma ülesannet lõpetada. Sellepärast arwame meie otsustarbekohasemaks, et komisjon sarnasena moodustatud peaks olema, et kõik suuremad Asutawa Kogu rühmad esitatud oleksid, kuid komisjoni liigete arwu tuleks tingimata wähendada. Sellest seisukohast wälja minnes panen ette jagajaks wõtta arw 14, mille tõttu ka kõik Asutawa Kogu suuremad rühmad esitatud oleksid, kuna komisjon ainult üheksaliikmeliseks kujuneks.

Edasi leiame meie, et ei saa käesolewal juhtumisel mitte komisjoni tööd piirata, temale 7-päewalist tähtaega määrata. Komisjon peab statistilisi ja faktilisi andmeid saama selle kohta, mis sugustes süütegudes trahwimised ja karistused on sündinud, palju on karistatuid jne. See juures tuleb pöörata mitte üksi keskastutuste, waid tingimata ka üksikute kohapealsete asutuste poole, nagu sõjawäljakohtud, teadeteosakonna jaoskonnad, ja teiste poole, mis kõik mitte nii ruttu ajalisel kättesaadawad ei ole. Selle

eelnõu väljatöötamine ei ole aga nii kerge, et ilma andmeteta välja töötada saaks.

Ühes sellega peab teiselt poolt tähendama, et selle komisjoni töö mitte liig pikaline ei tohiks olla ja Asutaw Kogu komisjoni walides peaks ära tähendama, et komisjon võimalikult kiiresti oma töö peab lõpetama. Sellepärast arwan mina, et soovitaw oleks ettepanek järgmiselt wormuleerida: „1) Walida erikomisjon, kelle ülesandeks oleks Asutawale Kogule ettepanemiseks välja töötada amnestia (armuandmise) seaduseelnõu üksikute liikide kaelakohtu süüdlaste, sõjawäe distsipliini vastu eksijate ning mobilisatsiooni määruste rikkujate kohta.

2) Komisjoni walimisel wõtta aluseks arw 14.

3) Komisjoni kohustada oma töö kiires korras lõpetama.“

Juhataja J. Seljamaa: Asun hääletamisele. Kõigepealt on Asutawal Kogul otsustada, kas walida amnestia komisjon ja missugune peab ta saama: 1) nagu sotsiaaldemokraatliku partei poolt on ette pandud, wõi 2) niisugusena, nagu rahwaesitaja Anderkopp ette pani. Peale selle panen hääletamisele jagaja arwu ja tähtaja, millal komisjon peab oma tööga lõpule jõudma. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on otsustatud amnestia komisjon walida.

M. Neps (sd.): Meie ühineme rahwasaadik Anderkopp'i ettepanekuga sisse wõtta sõna: „poliitiliste“ asemel „üksikute liikide kaelakohtu...“

Juhataja J. Seljamaa: Rahwaesitajad Neps, Ast ja Kurs-Olesk on ühinenud rahwaesitaja Anderkopp'i ettepanekuga. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawana musega wastu wõetud. Panen jagaja arwu — rhs. Neps'i poolt on jagajaks arw 8, ja rhs. Anderkopp'i poolt jagajaks wõtta arw 14, paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Esimene ettepanek sai poolt 22, teine 39 häält, sellega pole kumbki saanud absoluutset enamust. Sellepärast panen hääletamisele „poolt“ ja „wastu“, saadud häälte järjekorras. (Hääletatakse.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised: jagaja 14 poolt on 52 häält, wastu 7. Jagaja 8 poolt on 7 häält, wastu 42, nõnda

on Asutaw Kogu otsustanud jagajaks wõtta arw 14. Kolmas ettepanek, mis hääletamisele tuleb, on sotsiaaldemokraatliku rühma poolt: kohustada komisjoni 7 päewa jooksul amnestiaseaduse ettepanekuga lõpule jõudma, ja rhs. Anderkopp'i ettepanek kohustada komisjoni kiires korras amnestiaseadus välja töötama. Ettepaneku tegijad ei ühine üksteise ettepanekuga, sellepärast tulewad ettepanekud üksikult hääletamisele paralleelselt. (Hääletatakse.) Sotsiaaldemokraatide ettepaneku poolt on 21 häält ja rhs. Anderkopp'i ettepaneku poolt 42 häält, seega on rhs. Anderkopp'i ettepanek wastu wõetud.

2. Amnestia komisjoni walimine. Nüüd palun sekretääri teatada, kui palju tuleb rühmadel komisjoni esitajaid saata jagajaks wõetud arwu 14 järele.

Sekretäär A. Jürman: Komisjoni tuleb saata esitajaid: sotsiaaldemokraatliku rühma poolt 3, tööerakonna poolt — 2, maaliidu poolt — 1, rahwaerakonna poolt — 2 ja sotsialistidewolutsionääride poolt 1.

Juhataja J. Seljamaa: Palun rühmasid wastawal arwul esitajaid nimeatada.

A. Anderkopp (töer.): Tööerakonna poolt Lui Olesk ja A. Schulbach.

M. Kurs-Olesk (sd.): Sotsiaaldemokraatliku erakonna poolt H. Martna, A. Rei ja M. Neps.

H. Kuusner (rhw.): Rahwaerakonna poolt E. Kübarsepp ja K. Kornel.

J. Raamot (maal.): Maaliidu poolt J. Temant.

H. Kruus (sr.): Sotsialistidewolutsionääride poolt J. Semper.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawana musega on amnestia komisjon ette pandud koosseisus walitud.

3. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel. Hariduskomisjoni aruandja **W. Päts** (loeb): Awalikkude algkoolide seadus.

I. Üleüldised määrused. A. Laad.

N. Kann (krst.): Panen ette pealkirja „Laad“ asemel wõtta „Algkoolide ots-tarbe“.

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõpu-sõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: See paran-dus on rohkem redaktsiooniline, komis-sjonis arutamise all pole ta olnud ja selle-pärast ei wõi ma sellega ühineda.

Juhataja **J. Seljamaa**: Et aru-andja rhs. Kann'i parandusega ei ühine, siis panen paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa ena-musega on rhs. Kann'i ettepa-nek tagasi lükatud. Nüüd tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawa ena-musega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 1. Algkool moodustab ühtluskooli esimese järgu.

J. Westholm (rhw.): Ühtluskoo-list on juba räägitud. Tema wastu ei saa waielda. Mina tahtsin paranduse teha, et Asutaw Kogu § 1-se sellest seadusest wälja jätaks järgmisel põhjusel: § 1. üt-leb: Algkool moodustab ühtluskooli esi-mese järgu. Tähendab, et see paragrahw algkooliseadusele, kui niisugusele midagi juurde ei lisa ega midagi temalt ära ei wõta. See paragrahw käsitab Eesti kooli korraldust. Minu arwates peab tulewa-ses Eesti kooli korralduses ühtluskool tüwikooli sünnitama. Rahwakoolist peab wõimalus olema raskusteta keskkooli edasi minna. Aga meil peab olema siiski edaspidi wõimalus niisugust koolitüüpi luua, kus esimesele kohale on paigutatud humanistlik-ajalooline-keeleteaduslik ha-ridus. Ühtluskool sellel kujul, nagu meie teda siin umbes ette kujutame, seda wõi-malust annab wõrdlemisi wähe. Et kooli edenemise mitmekesidust edaspidi wõi-maldada, teen ettepaneku § 1. wälja jätta ja seadust § 2-sega alata.

A. Weiderman (töer.): Waidlen rhs. Westholm'i wäitele wastu, et alg-kooliseaduse § 1. ei anna midagi uut. Muidugi, kui ta midagi ei annaks, oleks ta üleliigne; kuid tingimata ta määrab ära selle ühtluskooli laadi. Ta on ühtluskooli esimene järk ja sest oleneb ühtluskooli õppekawa; sellest oleneb aastate arw, mitu õppeaastat algkool kestab. Kui meie

seda sugugi silmas ei pea, et sellele wõiks keskkool järgneda, et selle peale peame keskkooli ehitama ja seda õppe-kawa ja seda laadi, mis on järgmises paragrahwis wastu wõetud, siis tuleks see ehk hoopis teisiti wastu wõtta. Selles seaduseelnõus on aga ära nähtud algkool just selsamal kujul, nagu ta § 1. öeldud. Sellepärast pean selle § 1. tarwilikuks ja panen ette ta wastu wõtta.

W. Ernits (sd.): Ka mina leian, et § 1 ära jätta ei saa. Seaduses on selle paragrahwiga wormiline ühendus alg-kooli ja keskkooli wahel loodud. Selle kaotamisega oleks kogu ühtluskool wor-miliselt purustatud. Kuid ühtlasi ei saa mina sellega nõus olla, et algkooli ja ühtluskooli esimese järgu kursused kokku langewad, et ühine õpetus peab kestma vähemalt 6 aastat. Mina seisan sellel seisukohal, et algkooli esimene pool üht-luskooli esimene järk peaks olema ja eri-nemine warem wõiks algada. Saksamaal on kawatsused teha põhikooli nelja-aas-taseks, algkooli aga kaheksa-aastaseks. Meil ei taheta seda kindlalt ära määrata. Ei peaks mitte kindlaks määrama, mit-mendast algkooliklassist wõiks mingi keskkoolitüüp peale alata. Keskkool wõiks alata 6-st ja 4-st klassist. Need kes keskkooli wõi erikooli ei lähe, neil peaks algkool olema lõpuni sunduslik. Need aga, kes kuskile edasi lähewad, wõiksid seda juba enne algkooli lõpeta-mist teha. Ma wormuleeriksin seaduse § 1. järgmiselt:

„Algkooli esimesed klassid moodusta-wad ühtluskooli I järgu, iga ühtluskooli haru jaoks wiimase kohta käiwas erisea-duses eraldi määrata.“

A. Weiderman (töer.): Ma waid-len ka rahwaesitaja Ernits'i ettepa-neku wastu. Rhs. Ernits tähendab siin, et § 1 tuleb muuta, et keskkool ei järg-neks mitte algkoolile, waid et keskkool wõiks ka warem peale alata.

Ühtluskooli peamõte seisab selles, et igal ühel on wõimaldatud edasipääsemine ühest koolist teise. Rhs. Ernits'i seletuse järele peaksid meil kahesugused kesk-koolid olema, ühed mis 4-st õppeaastast algaksid, teised oleksid nende õpilaste tarwis, kes algkooli lõpetanud. Wõib olla siin on Tallinnas 2-, 3-, 4-sugused kesk-koolisid tarwis. Haapsalus ja Pärnus oleksid isetüübilised keskkoolid kui näi-teks Tallinnas. Kui õpilane Haapsalust

tuleb Tallinna wõi läheb Tallinnast mujale, siis wõib olla, ei leiaks ta enda jaoks kooli, kuhu sisse astuda. See kool, kus ta enne õppis, ei oleks sarnane, kuhu ta sisse tahaks astuda. Muidugi ei eita ma, et mõned erikoolid nõuawad, et sinna enne rahwa- ehk algkooli lõpetamist tuleks sisse astuda. Wõib olla, et klassiline keskkool mitte ei järgne rahwakoolile. Wõib olla meie ei saa 7-st õppeaastast peale algada. Ma arwan kui meil niisugune keskkooliseadus kinnitamisele tuleb, siis teeksime eraldi sellekohase tähenduse, et ta algaks peale 4-dast, 5-st õppeaastast. Kuid walitsew tüüp peaks niisugune olema, et sinna wõiks astuda ainult pärast täie algkooli kursuse lõpetamist. Sellepärast ei saa ma rhs. Ernits'i ettepanekuga ühineda.

H a r i d u s m i n i s t e e r i u m i k o o l i o s a k o n n a j u h a t a j a E. M a r t i n s o n: Rhs. Westholm'i poolt tehti ettepanek § 1 hoopis wälja heita, sellepärast, et see midagi ei ütlewat. On juba õieti ka wastuwäide ette toodud. Kui oleks meil juba enne maksma pandud kooliseaduse esimene osa, kus ära öeldakse, et meie algkool on ühtluskooli esimene järk, keskkool teine järk, siis ei tuleks seda siin nimetada. Aga et algkooliseadus esimesena wastuwõtmisele tuleb, siis oleks waja igatahes kindlasti ära näidata, misugune laad temal on. Peale selle tehti rhs. Ernits'i poolt ettepanek, et algkooli esimesed klassid moodustawad ühtluskooli esimese järgu. See ettepanek on ebamäärane, sellepärast et ta sugugi ära ei ütle, mitu algkooli klassi moodustawad ühtluskooli esimese järgu, wõib olla, 2, 3, 4, 5, 6 jne., sellepärast on see ettepanek wastuwõtmata.

Kui kardetakse, et algkool oma terwes ulatuses ei wõiks olla ühtluskooli esimene järk, siis on see kartus asjata, sest selle seadusega ei ole weel ära öeldud, et teistesse koolidesse, keskkoolidesse, kutsekoolidesse, ei wõiks pääseda algkoolide klassidest. Et ta ühtluskooli esimene järk on, näitab seda, et algkoolilõpetajail õigus on keskkooli wõi wastawäisse kutsekoolidesse edasi saada. Et algkoolilõpetajail tee lahti oleks, seda tahab see seadus kindlasti fikseerida. Sellega ei ole mitte võimalus wõetud algkooli klassidest teistesse koolidesse üle pääseda. See seadus näeb isegi seda ette, et ka kodu ja erateel wõib sunduslikku haridust saada, mis algharidusele wastaks. Seadus ei pane

mitte sunduslikult peale, et tingimata peab just awalikus algkoolis käima. Selle seaduse esimene paragrahw õieti ütleb seda ära, et kui algkool ühtluskooli esimese järgu moodustab, siis on kõikidel algkooli lõpetajatel õigus keskkooli astuda. Sellepärast panen ma ette § 1 niisugusel kujul wastu wõtta, nagu ta on redigeeritud.

J. K a r t a u (s d.): See paragrahw, nagu ta ette kanti, on iseäranis tähtis selle poolest, et tema täiesti kindlustab ja garanteerib seda, et olgu pärast hiljemalt keskkooli ja kutsekooli korraldus misugune tahes, kuid üks on kindlalt tehtud, et — kuna algkoolilõpetajad senni peaaegu ilma wõimalusteta wõi raske wõimalustega seotud on olnud keskkoolidesse sissesäämise juures, nüüd laiemal rahwahulga lastel võimalik oleks edasi õppida. Seda kindlustab see paragrahw, mis ette pandud ja sellepärast ei saa selle poolt olla, et seda paragrahwi wälja jätta, wõi teisiti redigeerida. Niipea, kui ta saab kuidagi teisiti redigeeritud, siis kaob ühtluskooli otsekohene mõte selles paragrahwis ja kooli korras, — seda ei tohi meie kuidagi lubada. Ühtluskooli mõte seisab just selles, et algkoolilõpetajad edasi peawad saama ja meie peame sellest mõttest kinni pidama, kui meie tahame, et laiemalt rahwaharidus peab tõusma ning üldine tasapind kerkima. Sellepärast ei saa ma mõttest loobuda, et kes tahawad minna, kas keskkooli wõi kutsekooli, seda ka peawad saama. Sellepärast olen ma kindlasti selle poolt, et § 1 niisugusel kujul sisse wõetaks, nagu ta on ette pandud.

W. E r n i t s (s d.): See wormulatsioon, mis siin parandatud on, ei ütle midagi. Mina saan ühtluskoolist aru, kui süsteemist. Kui minu ettepanekut analüüeerida, siis ei ole see sugugi ebamäärane: see ütleb, et algkoolist wõidakse mitmest klassist minna wastawäisse keskkoolidesse. Iga keskkool määraks ise ära, mitmendast algkooli klassist ta peale hakkab.

Mispärast aga ma selle wastu olen, et 6-aastane keskkool peaks põhikool olema on see, et selle all kannatawad keskkoolis õppijad. Meie peame nii seadma, et kumbki kool tähendatud põhjuste all ei kannataks. Algkoolis on õpilased ilma walikuta, meie saaksime palju paremini edasi, kui see walik oleks õieti tehtud, sest wäljawalikul on õige suur mõju. Kui

keegi õpib algkoolis 4 aastat ja keskkoolis 4 aastat, siis on see igatahes rohkem, kui algkooli 8 aastat. Lühikene keskkooliaeg takistab igatahes keelteõppimist, iseäranis wanade keelte suhtes.

Ja et Eesti wabariigis ühtki klassilist kooli ei oleks, kus kreeka- ja ladinakeelt õpitaks, seda ma ka ei usu, et meie nii wäikesed oleme. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : Õ i g e !)

J. Westholm (rhw.): Niipalju, kui mulle wastu waieldi, on see lahtistest udest sissemurdmine. Ma ei rääkinud mitte ühtluskooli wastu, waid olen selgelt öelnud, et minu kawatsuse järele peab § 1 üldises koolikorralduse seaduses aset leidma. Oma ettepanekuga tahtsin ma ainult alla kriipsutada, et mitmekesiste tüüpide loomine wõib kas ka esimestest õppeaastatest peale hakata. See oli terwe minu ettepanek, ja see ei kitsenda, ega wõta wõimalust kellegilt, kes rahwakoolis käiwad, keskkooli minna. Minu ettepanekus ei ole mitte öeldud, et need, kes rahwakooli lõpetanud on, kas wõi ilma eksamita keskkooli sisse saada ei wõi, waid minu ettepanek annab selle wõimaluse, et koolikorraldus igalpool ühesugune ei ole, waid nii, kuidas elutarwidused seda nõuawad: ühed keskkoolid on nõnda, ja teised teisiti organiseeritud.

E. Asson (sd.): Rahwaesitaja Westholm'i ettepaneku poolt ei saa olla, ta seisib selles, et § 1 täiesti wälja jätta. § 1 määrab kooli laadi ära, sellepärast ei wõi tema wäljajätmisest juttu olla. Edasi pean ka waidlema rhs. Ernits'i ettepaneku wastu. (J. Temant, maal. ja K. Päts, maal.) Muidugi ei meeldi neile härradele, kes oma poegi doomkoolis käia lasewad, minu rääkimine. Rhs. Ernits kui ka rhs. Westholm soowiwad ja peawad tarwilikuks algkoolis erinemist. Lastel olla mitmesugused anded, ja nende annetega tulla rehkendada. See on ka minu arwamine. Erinemine on tarwilik, sellepärast peawad mitmetüübilised keskkoolid olemas olema. Iseäranis on toonitatud, et warakut erinemist klassikalik gümnaasium nõuab. On ju õige, et ühel klassikaliku keskkooli õpilasel, kes uute keelte kõrwal ka wanu keeli õppima peab, aeg üürikeseks kipub jääma. Sarnasel õpilasel oleks kasulik uute ja wanade keelte õppimisega warem peale hakata. Ma ei räägi selle wastu, et neid

õppida mitte ei tohi, kuid siiski ma ei saa selle poolt olla, kui teistele õpilastele sellega kahju tuuakse. Kui tahetakse erinemist koolis läbi wiia, et sellest kasu oleks kõigile õpilastele, siis peaks ta niimoodi läbi wiidama, et iga algkooli juures 4. klassist peale paralleelklassid awatakse: ühed klassid oleksid algkooli klassid, teised walmistaksid gümnaasiumi ette. Kus on meil aga need ritumid ja need rahad? (J. Temant, maal. ja K. Päts, maal.: Raha on küll, kõik on olemas!) Kus on meil need õppejõud, et meie wiimased klassid 10-kordseteks saame teha? Ei, meil ei ole neid rahasid, niihästi ka õppejõude, sellepärast ei ole meil ka wõimalik erinemist juba algkoolis läbi wiia. Kõigil on tarwis algkool läbi käia. (Hüüe paremalt poolt: Kas igalpool nii peab olema?) Soo, Teie soowite ikka, et ka edaspidi peaksid olema need keskkoolid, kuhu wastu wõetakse wäljawalitud, kuhu tulewad need, kellel wõimalus on algusest peale käia kallis koolis. Siis oleksid keskkoolid ikka nii korraldatud, et neisse wabalt pääsesid ainult keskkooliklassidest õpilased, kuna teised algkoolist tulijad, eksamid peaksid tegema, et keskkooli saada.

Teie ütlete küll, et wõiwad keskkoolid olla ka nende jaoks, kes algkoolid lõpetawad ja kuhu eksamiteta sisse wõib astuda, kuid enesele tahate luua teisi koole, kuhu rahwa lastele uks kinni on. Kui teie ühe niisuguse kooli awate Wiljandi, teise Tallinna, — kas saab siis Wõrumaa ja Petseri waesem inimene last kaks-kolm aastat warem Tallinna wõi Wiljandi saata. See kool, mida meie awame, peab niisugune olema, et ühelegi õpilasele sinna uks kinni ei oleks. Sellepärast ei saa ma rhs. Ernits'i ettepaneku poolt olla. Lõpmata palju kannataksid selle all rahwa waesemad lapsed. Ja on siis algkooli tarwis lahutada? Mis on algkool? See on kool, mis peab andma miinimumi teadmisi, igale kodanikule, mis teada tarwis. Need teadmised, mis algkoolid annawad, on kõigile tarwilikud ja iseenesest mõista on nad ka sellele tarwilikud, kes keskkooli üle lähewad. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : Ü l i k o o l i m i n e j a l e k a t a r w i s !) Jah, wäga õige, ka ülikooliminejale. Sellepärast ei kannata keskkooliõpilased sugugi selle all, kui nad algkooli läbi teewad, et nad ka keelte õppimises jänni ei jääks, on rahwakooli kaks keelt sisse wõetud.

Rahwakoolis keelt õppides mitme nädalatunni juures on võimalik üht keelt enam-wähem kätte saada. Ühtluskooli mõtte pärast oleme algkooli ka teise keele sisse wõtnud, mida wiimastes klassides õpetatakse ja mida õppijad enam-wähem ka kätte saavad. Keskkooli ülesanne on neid keeli täiendada ja uusi juurde õppida, missuguse tööga teiste õppeainete kõrwal wõib väga hästi kuue aasta jooksul toime saada.

Haridusminister K. Treffner: Üks on selge: meie tahame oma kooli korraldada ühtluskooli põhimõtte järele. See on põhimõte, mis igalpool meil, kui ka muil mail, läbi tunginud on ja wiimasel ajal iseäranis wõidule pääseb. Tähtsam küsimus on siin kuidas seda mõista ja praktiliselt teostada ja läbi wiia. Mina olen oma tegewuskawas üles seadnud ühtluskooli põhimõtte ja et koolisüsteem peaks hästi painduw olema. Ühtluskooli põhimõte peab läbi wiidama, kuid selle juures peawad ka mitmekesised võimalused olema tema teostamiseks. Sellepärast on tarwis siiski et meie esimese punkti sellesse seadusesse jätaksime, sest see määraks ära põhimõtte, et meie ühtluskooli tahame luua. Hariduskommissjon on ettepaneku teinud seda mõtet isegi põhiseadusesse üles wõtta. Kui see mõte põhiseaduses oleks, siis oleks ta wõinud algkooliseaduses puududa, kuid meil seda weel ei ole, siis on tarwis, et meie seda mõtet siin fikseeriksime. Minu isiklik arwamine oleks seesama, nagu rahwaesitaja Ernits'il, et erine mine peaks võimalik olema ka enne kawatsetawat 7. aastat just sellepärast, et tüsedamat keskkooli luua, kusjuures rahwakool ei tarwitseks mitte kahju saada. Tähtis on see, kuidas meie oma koolisüsteemi korraldame, kuidas seda ellu wiime ja õppekawad kokku seame. Sellepärast teen ettepaneku § 1. järgmiselt wastu wõtta: „Algkool oma terwes ulatuses, kui ka üksikutes astmetes, moodustab ühtluskooli I astme.“ Praktiliselt teame, et meie ei suuda igal pool luua 6-aastast rahwakooli, 7-aastasest rahwakoolist rääkimata, mis wataks meie nõuetele kõige paremini. See algkool saab jagunema kahte osasse: mitmesugustel praktilistel põhjustel, ütleme kõige loomulikumalt neljaklassilisesse osasse ja kolmeklassilisesse osasse. Tahaksin oma ettepanekust alla kriipsutada seda, et kõikidel koolidel oleks ühine vähemalt nelja-aastane alus, kusjuures siis erine mine võimalik oleks. See annaks

siis ühelt poolt võimaluse ka 7-aastast rahwakooli luua, mille peal peaks baseeruma 5-aastane keskkool. Kuid teiselt poolt antakse seega ka võimalus teise-tüübilist keskkooli luua, peale 4-aastalise algkooli, wõi weel tähtsam: luua sarnaseid koole, mis meil praktilises elus iseäranis tarwilikud on, — kus erine mine algaks 4. õppeaastast peale, siis läheks üldishariduslikud ained edasi umbes sarnases ulatuses, nagu nad rahwakoolide klassides on, kuid enne lõppu wast tuleks aineid juurde, tuleks weel 1 klass juurde ja meie saaksime siis eritüübilise kooli, kus oleks rahwakooli käwast wõetud nõnda öelda kwintessents ja weel teatawad eriained, mis kokku omas komplektis annaksid üldise hariduse, mis täiesti wastawaks wõiksime pidada algkoolilõpetajaile. See süsteem annaks meile võimaluse kõiki teid ära tarwitada, kusjuures ei tarwitse ühtegi kahtlust tekkida selle kohta, et siin isesugune koolitüüp saaks loodud, et mõned õpilased ei pääse kord alatud teed edasi. See on sellest, kuidas meie oma keskkooli loome. Muidugi mõista, kui meil on üks ainukene keskkool ühes linnas, siis peaks see keskkool korraldatud olema, et ta kõikidele kättesaadaw oleks, kes rahwakoolist tulewad, et ei tekiks niisugune seisukord, ütleme kuskil vähemas linnas wõi alewis, et keskkool on küll olemas, kuid rahwakoolist mitte sinna ei pääse. Kus aga keskkooli mitu on, seal on võimalik teistsugust alust tarwitada. Üldiselt aga peab kool nii loodud olema, et koha peal ühest koolist edasipääsemine teise ilma takistusteta wõib sündida.

W. Ernits (sd.): Rahwaesitaja Asson waidles küll ja kõneles väga ägedal toonil kooli erine mine wastu, esile tuues wäidet doomkoolidest, kuhu suured harrad oma lapsi saadawad. (E. Asson, sd.: Ega ma sellepärast ei waielnud!) Mis puutub aga algkoolide wiimaste klasside kohta, kust keskkoolidesse raske astuda, siis ei meeldinud nähtawasti minu ettepanekus see, et nelja aasta järele erine mine tuleks, — nagu oleks tingimata waja 6 aastat kõigil ühes wiibida! Et klassika gümnaasiumisid 1 wõi 2 oleks, selle wastu ei saa midagi teha. — Et aga igas keskkoolis oleks klassika osakond on wõimatu, sest klassika haridusega inimesi ju kuigi palju ei tule, ja kui sinna palju inimesi sisse tungib, siis nad rõhuwad ise selle klassika

hariduse väärtuse alla, nii et see reguleerub iseenesest tarwiduse ja nõudmise seaduse järele. Mis sellesse puutub, et meil sellepärast ühtluskool tarwilik oleks, et meie ei jõua mitmet tüüpi koole üleval pidada, siis küsin minna, kas on 20 ühetüübilise kooli jaoks rohkem ruumi, või õppejõude tarwis, kui 10 kahetüübilise tarwis, või 7 kolmetüübilise jaoks — see on üks ja seesama, ja matemaatilist mingisugust wahet ei tule, seda mitmekesisem tuleks aga haridus, ja ühed koolid mahutaksid enestesse ühe osa ja teised teise osa õpilasi — ei mahu ju kõik ühte. Lõppude-lõpuks on weel üks mõte, et kool peaks lähenema tööle — algkool peaks olema ühine ümbritsewa eluga: maal põllutööga, linnas käsitööga, tööstusega jne. Selle töö wastu ei ole mul midagi, kui seda ka ülikoolis tehtaks, kuid kes matemaatikat õppida tahab põhjalikult, miks peaks see siis põllutööd põhjalikult teadma, olgugi, et see väga tarwis on ja kasulik, ometi ei saa igat tööd iga teadusega ühendada, ja sarnasesse kohta panna, kus tal mingisugust otstarwet ei ole. Töökoolile peab meiegi algkool lähenema, ja selles mõttes soovitsin eeskujuks wõtta enamlaste kooli.

K. Ast (sd.): Mu seltsimees lõpetas sellega, et ta soovitas teatawas mõttes ka enamlaste kooli meile eeskujuks wõtta. Kahjuks kardan, et seltsimees Ernits ei tunne seda, kui ta arwab, et enamlaste kool tema poolt arutatud koolisüsteemile wastab, — just enamlastel on ühtluskoolid läbi wiidud, ja sarnasel korraldusel, et igal inimesel, ka wanemates eluaastates, tõesti wõimalik oleks alg-, kesk- ja kõrgema kooli haridust omandada. Imestan väga, et tarwilikuks on leitud § 1. üle waielda, seda enam, et keegi õieti ei ole siit kõnelenud halwaks panewalt ühtluskooli süsteemist, wähe-malt need, kes siin rääkinud on. — Ainult tahaksin selle ühtluskooli pikkust mitmekesisena näha ja wõimalust ühtluskoolist juba waremalt keskkooli üle minna. Kuid ka see seisukoht on ühtluskooli eitamine. (W a h e l h ü ü d e d k o h t a d e l t: E i o l e!) Just nimelt on. Mina arwan, teoreetiliselt rääkida ei ole see wast nii, wõib olla paistab see teoretiseerides kõik väga õige ja hea olema, kuid tegelikus elus wõib sarnane seisukoht, — nagu siit on kaitstud haridusministri ja rhs. Ernits'i poolt, — ja sarnase printsiibi teostamine wiia just ühtluskooli eitamisele. Selle kü-

simuse käsitamisel on ka tarwis meie rahwa hingeelu silmas pidada ja mitte seda meelest minna lasta, kust poolt edaspidi suurem hulk ühtluskooli kaswandikke tuleb. Wõtke praegusi meie wanemaid haritlasi, — suurem hulk kahtlemata on sarnaseid mehi; kes enne ülikooli ja keskkooli — mõned nendest ei olegi keskkooli saanud, on pidanud iseseiswalt ülikoolini jõudma — väga mitmeid kooliläwesid on tallanud ja mitmesuguseid koolipinke on hõõrunud. Ma arwan koguni, et meil mitte väga suur protsent ei ole, kes haridussaadmist on alata ja lõpetada saanud keskkoolis, — selle hariduse täiendamist ja koondamist on väga paljudel ja suurematel hulkadel külakoolist alates täiendada tulnud kas, iseäranis wiimastel aastatel, wenetüübilise ministeeriumikooli läbi käies, või käis wanem põlw kreiskoolis ja kihelkonnakoolides, kuid kõik need koolidetüübid olid sarnased, et keskkooli minnes sealjuures inimene — selle järele arwates missugusest koolist — kaotas kas kaks või kolm, või ka koguni neli aastat. Ma arwan, et kui nüüd iseenese minewikust meelde tuletate, siis teate teie igauks või paljugi teist, kuidas suure puudusega lapsi kooli saates enamasti iga leiwakoti sidumise juures emarääkis, et ikka wõid weel sel aastal koolis käia, tulewal aastal aga tuleks sul koju jääda maad kündma, või muidu majapidamise juurde. Sarnane waja-dus koolisaatmise juures ei ole meie wanemate juures weel tänapäewgi mitte kadunud. Nii et kui luua sarnane olukord, et algkool, mis ühtluskooli I järk on, juba lähematel aastatel erineb oma programmi poolest, et et seal keskkool otse paralleelselt algkoolile iseäranis wastu tuleks, siis kahtlemata suurem hulk meie lastewanematest laseb lapsi käia selles algkoolis, mis ühtluskooli-näoline on, kuni 7. aasta lõpuni ikka selles teadmises, et kui on ta nüüd selle algkooli läbi teinud, siis ta on ümmarguse teadmise omandanud ja siis ta jaksab elus oma teed rajada. Ometi kui see ühtluskooli lõpetaja terane inimene on ja tal see algkool läbi on, siis tuleb tal üle minna, — keskkooli, tal tuleb minna keskkooli ja ta on selle läbi kaks aastat kaotanud. (P a r e m a l t p o o l t w a h e l h ü ü e: E i o l e!) Just on, aga kui teie ütlete, et erikoolisid oleks tingimata tarwis siin sisse seada või erikutsekooli warem üle tuleks minna, see on, enne algkooli lõpetamist, siis oleks asi niisugune, et erikool saaks ometi

paremate tagajärgedega töötada, just sarnase jaotamise juures, kus ta teab, et tal mitte ei ole tarwis oma õpilastele üldiseid õppeaineid õpetada. Kunagi ei tee kurja kutsekooli lõpetajatele ümmarguse algkooli lõpetamine. Kui wõtta näiteks endisi kutsekoolisid, nagu — alamaid põlütöökoole, siis näeme, et nad just sellepärast väga puudulikud ja armetud koolid olid, et sinna ilma tarwiliku eelhariduseta inimesi wõeti. 3 aasta pärast lasti neid kooli ära lõpetada ja saadeti kitsad asjatundjad koolidest wälja, kes teatud jõupingutuse tagajärjel said kohad, kellel aga üldiseks asjaajamiseks oma kutsealal mingisuguse suurema algatuse alustamiseks kõige vähematki jõudu ei olnud. Mina arwan, et isegi nende kutsekoolide eneste huwides on see, et nende õpilased enne kutsekooli sisseastumist wõiksid juba ümmarguse hariduse omandajad olla, siis wõiks kutsekool rohkem selle kutseameti wõi eriõpetuse peale rõhku panna. Ja ma arwan, et ühtluskooli mõte seisab weel selles, et hariduse saamist üldiseks teha, rahwalikuks ja wiia täielikku kõrgusesse keskkooliga ja just selle kawa järele, kuidas meie hariduskommissjon selle praeguse eelnõu kokku on seadnud. Meie wõimaldaksime oma rahwale, ja mitte üksi ei wõimaldaks, waid teeksime sunduslikuks alghariduse omandamise ja teiseks annaksime kõigile noortele inimestele, kellel andi on ja kes õppida soowiwad, wõimaluse edasiõppimiseks.

N. Kann (krst.): Arwan, et härra Ast eksib, kui ta arwab, et härra Ernits, kes siin selle ettepanekuga esines, et keskja erakoolidele wabadus antaks, seletades, kus kohal just harunemine peaks peale hakkama, demokraatia wastu eksib. Ma arwan isiklikult, et klassikalik gümnaasium just niisugune juhtumine on, kus meie tingimata harunemise peame pärast 4. aastat ette wõtma; on aga juhtumisi kus harunemine pärast 6-dat aastat, ja juhtumisi, kus see pärast 7-dat aastat wõib algada; wõtame nüüd näiteks: kui meie tahame klassikalikku gümnaasiumi awada, siis ei saa mitte sellega leppida, et erine mine algaks pärast kuuendat aastat, sellepärast et meie ei jõuaks siis mitte uusi keeli, weel vähem kreeka- ja ladinakeelt, see on nelja wõõrast keelt, rahuloldawalt ära õppida. See erine mine wõiks algada pärast wiierendat õppeaastat, kuid siis peaks klassikalik gümnaasium kaheksa-aastane olema. Niisuguseid koole ei

oleks palju, wõib olla üks wõi kaks terwe Eesti kohta. On aga tõesti niisuguseid koole olemas, kus erine mine tingimata peab algama 7. õppeaastal ja sellepärast ongi meil kuueaastalisi koole waja, kus ette walmistatakse sarnase kooli jaoks. Meil on haridusministeeriumi poolt wälja töötatud näiteks kaubanduskoolide jaoks uued määrused ja nende järele algaks neis õpetus 7. õppeaastast peale. See on täitsa õige, sest sellega lõpetaks alguses õpilane 6-aastase algkooli ja siis astuks ta kaubanduskooli, kus üldise haridusega enam tegemist ei tehta, waid eriõppeaineid õpetatakse. Niisama oleks lugu ka kaheklassiliste kaubanduslikkude eriklassidega. Õpilased, kes ei taha ülikooli minna, waid tahawad rutem kooli lõpetada ja ametisse astuda, teewad 6-aastase algkooli läbi ja astuwad weel kaheks aastaks kaubanduskooli, kus nad niipalju teadmisi omandawad, et nad wõiwad igale poole kontoritesse, wõi kauplustesse ametisse astuda. Haridusministeeriumi esitaja härra Kiiwet, kes haridusministeeriumi kutseosakonna juhataja on, rääkis, et tema on nimelt selles arwamises, et kuueaastases algkoolis wähe algteadmisi antakse neile, kes tahaksid sisse astuda merimeeste koolidesse, ja selleks peaks tema arwates olema 7-aastane algkool. Kuid algkool ei tohiks olla ettewalmistuskoolliks sellele wõi teisele kutsekoolile. Seda ülesannet ei pea ja ei saa algkool kuidagi wiisi täita. Wõetakse algkoolis wähe läbi, siis tulewad kutsekoolidele ettewalmistusklassid awada. Seda wõib ka teha merimeestekoolis, kus ettewalmistusklass awada tuleb nende õppeainetega, mis just merimeestele tarwis lähewad. On mitmesuguseid koole olemas, kus tarwis ei ole, et õpilane peab tingimata kuus aastat õppima, waid kus tarwis on, et ta peab neli aastat õppima; sellepärast on härra Ernits'i poolt ette pandud, et algkool ei moodusta mitte ühtluskooli esimest järku, waid algkooli esimesed klassid moodustawad ühtluskooli esimese järgu. Kordan, et üksikud juhtumised ette tulewad, kus peaks ka wõimalik olema pärast nelja-aastast õpetust algkoolist keskkooli astuda, sellepärast tuleks härra Ernits'i ettepanek wastu wõtta ja see ei ole tõesti mitte antidemokraatlik, sest suurem õpilaste hulk lõpetaks igatahes 6-aastase algkooli ja läheks siis erikooli wõi keskkooli edasi. Niisuguseks kuueaastaseks keskkooliks wõiks näiteks olla realkool.

Wõib olla veel wiieaastane seminaar, wõib olla 5- wõi 6-aastane põllutöökool jne., ühe sõnaga jääks küllalt kesk- ja erikooale järele, kus kuueaastase algkooli lõpetajad wõiksid sisse astuda. Kuid seadus peab arwesse wõtma, et, nagu ülemal näitasin, kesk- ja erikooale olemas on, kus õpetus ei pea 7-dal õppeaastal algama, waid waremalt. Mitmes riigis on kuueaastane algkool, mitmes nelja-, mitmes ka wiieaastane aluseks, kust erine mine algab. Nii näiteks on Jaapanis 6-aastane algkool, millele järgneb 5-aastane keskkool ja 3-aastane ülikool. Nii tuleb seal neil, kes ülikooli tahawad lõpetada, 14 aastat õppida. Ameerikas on 8-aastane algkool, siis tuleb kõrgem 4-aastane kool ja siis veel kolledsh, mis pool keskkooli ja pool ülikooli kursusest eneses sisaldab. See kestab 3 aastat, nii et neil, kes ülikooli astuwad, tuleb 15-aastane kursus läbi teha. Edasi, Shweitsis on wõetud aluseks 6-aastane algkool, nagu meie siin kawatseme wastu wõtta, siis tuleb 2-aastane täienduskursus ja 6½-aastane keskkool. Noortel inimestel, kes ülikooli astuda tahawad, tuleb 12½ aastat enne õppida, kui nad ülikooli sisse saawad. Norras on 5-aastane algkool, Daanimaal 4-aastane algkool. Härra Ernits'i poolt tehtud ettepaneku järele meie algkool oleks ka 6-aastase kursusega, kuid üleminek kesk- wõi erikooli, mille kursus rohkem kui 6 aastat kestab, peab ka enne algkooli lõpetamist võimalik olema.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Eelkõnelejate poolt on esile toodud arwamisi, et sellega, kui meie § 1. wastu wõtaksime sel kujul, nagu ta siin on, wõimatu oleks algkoolist teistesse koolidesse pääseda enne algkooli lõppu. Mina juhin siin tähelpanu § 10. peale, kus just niisugune wõimalus ette nähtud on. Seal on öeldud, et lapsed, kes kodu, erakoolides wõi muul teel õpetust saawad, kes mitte madalamal ei seisa awaliku algkooli õpetusest, wabastatakse awalikus algkoolis käimisest kooliwalitsuse poolt. Sellega on igatahes see wõimalus täiesti ette nähtud. Aga kui siin ühegi kõneleja poolt selle wastu pole räägitud, et algkool oma lõpetajaile peab andma wõimaluse otsekohe sisse pääseda keskkooli wõi kutsekooli, siis oldakse sellega ometi nõus, et algkool on ühtluskooli esimene järk, nagu see on öeldudki selles seaduses. Siin tahetakse aga ette joosta ja algkooliseadu-

ses ka kutsekoolide ning keskkoolide seadust ära määrata, kartes, et pole wõimalust lahtiseks jäetud ka algkooli mittelõpuklassidest õpilasi wastu wõtta. Just see wõimalus on § 10. ette nähtud. Teiseks on eksiarwamist ette toodud ka ühtluskooli põhimõtte kohta, nimelt, et harunemine wõiks algada 1. wõi 2. õppeaastast peale. Siis ei ole see õieti enam ühtluskool, waid mingisugune kirju segu. Ühtluskooli põhimõtte järele peab olema teatud ajani ühtlane põhikool; sakslased nimetawad seda „Grundschule“. Kui seda ei ole olemas, siis ei maksa ühtluskoolist rääkida. Teiseks toodi ette arwamist, et keskkooli õpilased ei saaks sellepärast õppida alguskoolis, et neil ei ole otstarbekohane ennast kehaliste töödega wawata, kuna aga just töökooli printsiip nõudwat neilt kehalist tööd. Siin on jälle eksiarwamistega tegemist. Töökooli printsiip ei tähenda otsekohe mitte, et koolis kehalist tööd tuleks teha, waid et kõigis õppeainetes resultaate otsekohe töö wõi tegewuse läbi kätte saadakse. See on nõue, mis ei ole mitte maksa pandud rahwakooli õpilastele ükski, waid ka neile, kes pärast keskkoolis wõi ülikoolis oma haridust edasi jätkata tahawad, sest selgele arusaamisele asjade üle ei jõuta mitte palja nägemise ja kuulmise läbi, waid siis, kui on midagi tegelikult läbi elatud. Sellest seisukohast ei ole rhs. Ernits'i wäide õige, et kui inimene tahab näiteks matemaatika peale minna, siis temal ei ole tarwis kehalise tööga tegemist teha. Ainult tegeliku töö printsiip wiib inimest edasi ja see on meie kooli haigus, et seda siimaani wäga wähe on läbi wiidud, ja sellepärast ei ole mingisugust teist teaduslikku alust õpetöö juures nende õpilastega, kes rahwakoolis töötawad ja seal oma hariduse lõpetawad kui neil, kes ülikooli edasi lähewad. Sellepärast wõib wäga hästi ühine alus olla kunni teatawa wanuseni kõikides koolides. Ameerikas on isegi see ühine alus kunni 8 a. kestwuseni läbi wiidud. Mina arwan, et meil igatahes võimalik oleks 7 aastat ühiselt tööd teha ja siis harunema hakata. Rhs. Ernits'i poolt toodi ette mingisugune matemaatiline argument, et kui juba algusest peale õpilased harunewad, siis rohkem õpetajaid ei tarwitse olla. Aga mina arwan, et kui kool haruneb 20 wõi 21 järku, siis igatahes rohkem õppejõudusid tarwis läheb, sest et seda harunemist ei tule mitte ühes kohas ette wõtta, waid

meie peame seda õigust ka kõigile küla-koolidele andma, et seal võiksid lapsed kalduwuste järele 21 järku haruneda. Wäga kerge on matemaatiliselt tõendada, et siis õpetajaid rohkem tarwis läheb, kui meie kõik koolid 21 haruga awaksime.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpu-sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: § 1. kohta ei oleks ehk tarwis olnud niipalju sõna wõtta, nagu seda tehtud on, sellepärast et ühtluskooli printsiibi wastu ei ole kuskil räägitud; juba algusest saadik oli hariduskommisjonis § 1. kohta kaks waadet olemas: ühed arwasid, et pärast algkooli lõpetamist tuleb harunemine, teised wõtsid waate omaks, et harunemine wõib juba palju warem tulla, näiteks 3-dal wõi 4-dal õppeaastal, kus see tarwilik. Need, kes sellel seisukohal olid, et harunemine wõib ainult pärast kooli lõppu tulla, toetawad nüüd selle § 1. wastuwõtmist niisugusel kujul, nagu ta on sisse wõetud, kus nagu leitakse öeldud olewat, et harunemine enne 6 aastat olla ei wõi. Kuid selle kohta on ka parandusi sisse tulnud, iseäranis rhs. Ernits'i ettepanekul, kus tahetakse näidata, et harunemine algkoolis ka ennem tulla wõib. Samasugusel seisukohal on ka rhs. Westholm, kes tahab § 1. maha kustutada, et siis võimalust wõtta teisiti seda punkti seletada, see on harunemine selle järele oleks võimalik ka warem kui 6 aasta järele. Komisjoni enamus oli ka sellel arwamisel, et harunemine on võimalik warem kui 6 aasta järele; seda wõib põhjendada ka § 10. järele, kus on otsekohe öeldud, et õpilased, kes kuskil muul teel haridust saawad, mis otsekohe algkool ei ole, aga mille kursus wastab kooli õppekursusele algkoolides, et need õpilased wõiwad wabastatud saada sunduslikust algkoolis käimisest, see tähendab, et võimalik on enne 6 aastat erikoolidesse astuda, niisugustesse, millel oma isesugused ülesanded ja kus palju suurem õppeaeg kui 6-aastastes algkoolides. Ma pean tähendama, et mina isiklikult seisan ka sellel seisukohal, nagu ministergi, et ei wõi nõuda, et kõik lapsed peaksid üldise algkooli läbi tegema. Arwan, et kõigerohkem siin kaasa wõiwad rääkida arstid, kes tõendada wõiwad, et teoreetiliselt on wäga hea kõigile panna sunduseks 6-aastast kooli läbi teha, aga praktiliselt ei saa seda läbi wiia, seda segawad näiteks wahel mõned kehalised defektid, mis

keelawad last üldises koolis 6 aastat õppimast ja sunniwad teda 3—4 aasta järele mõnda teise õppeasutusse üle minema; pedagoogide ringkondades on see asi wäga laialt tuttaw: 3—4 aasta järele tulewad laste juures nähtused ilmsiks, et nad kuidagi koolikursust lõpetada ei saa ja wäga soowitaw oleks, et üldine haridus neile siis mõnes teises koolis, mõne tööharu kõrwal antaks. Mina igatahes arwan, et § 1. niisugusel kujul tuleb wastu wõtta, nagu ta komisjoni poolt ette on pandud, sellepärast et komisjoni arwamine oli, et erinemist loomulikult mitte warem kui 6-aastase kursuse lõpetajale tuleb lubada. Mis parandustesse puutub, siis pean tähendama, et mina sellega ei saa leppida, et punkt 1. wälja jääks, sellepärast, et ei ole kuskil pool kooliseaduses öeldud, et kool peab olema üles ehitatud ühtluskooli printsiipides. Ei wõi ka rhs. Ernits'i parandusega leppida. Kuid selle wastu ei wõiks aga midagi olla, kui erinemine kutsekoolidesse eraseadusega ära määrataks, kuid ei saa mina aga selle poolt olla, mis siin on ette pandud, et alguskooli esimesed klassid moodustawad ühtluskooli esimese järgu, sest siin tekib küsimine, missugused need esimesed klassid on, on need 2, 3 wõi 4 esimest klassi: eraldi ei moodusta nad algkooli, waid igatahes moodustawad nad kokku algkooli — sellega oleks palju selgem § 1. nii ära öelda, et see küsimus wabamaks jääks.

Juhataja J. Seljamaa: Esitatud on 3 ettepanekut. 1) rhs. Westholm'i poolt — § 1. wälja jätta; 2) rhs. Ernits'i poolt — § 1. redigeerida: „Algkooli esimesed klassid moodustawad ühtluskooli esimese järgu, iga ühtluskooli haru jaoks wiimase kohta käiwas eriseaduses eraldi määratawa.“ 3) Haridusministri poolt — „Algkool oma terwes ulatuses, kui ka oma üksikutes astmetes moodustab ühtluskooli esimesed astmed.“ Panen ette järgmises järjekorras hääletada. Esiteks tuleb hääletamisele rhs. Westholm'i ettepanek, kes § 1. sellest seadusest wälja tahab jätta. Teised kaks ettepanekut, mis sisu poolest palju lahku ei lähe, tuleks hääletamisele esitamiskorras.

J. Westholm (rhw.): Ettepanek on tehtud § 1. muuta selle eesmärgiga, et kooli mitmekesistada, ja et tegelikult awalikkudes koolides harunemine waevalt enne 4. õppeaastat sünnib, wõtan

oma ettepaneku tagasi ja ühinen rhs. Ernits'i ettepanekuga.

Juhataja **J. Seljamaa**: Asun hääletamisele. Et rhs. Westholm oma ettepaneku tagasi on võtnud, sellepärast tuleb hääletamisele rhs. Ernits'i ettepanek: „Algkooli esimesed klassid moodustavad ühtluskooli esimese järgu, iga ühtluskooli haru jaoks viimase kohta käiwas eriseaduses eraldi määratawa.“ (J. Temant, maal.: Nõuanhääletelugemist.) (Hääletatakse.) Rhs. Ernits'i ettepanek on 44 häälega 29 vastu tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb haridusministri ettepanek: „Algkool oma terwes ulatuses kui ka oma üksikutes astmetes moodustab ühtluskooli esimesed astmed.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on 45 häälega 30 vastu tagasi lükatud.

Panen § 1. hääletamisele hariduskomisjoni ettepanekus. (Hääletatakse.) Minule paistab enamus, kas soovitakse hääle äralugemist? Ei soovita. Seega on § 1. vastu võetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 2. Algkool on emakeelne (ilmalik) ja maksuta.

J. Piiskar (sr.): Teen ettepaneku klambriid maha kustutada.

Juhataja **J. Seljamaa**: Kõnelejate nimekiri on lõppenud. Et härra Martna aga selle teadaande ajal saalis ei olnud, siis võib temale praegu veel sõna lubada.

M. Martna (sd.): Ma palun wabandada, et ma hiljaks jäin, kuid ma arwan, et ka teistel Asutawa Kogu liikmetel selle paragrahwi kohta midagi öelda on. Sellepärast võiks küll läbirääkimisi lubada. Ma soowisin, et teised enne mind oma mõtteid oleksid awaldanud. (J. Temant, maal.: Kuulame häälega!) On ju asutusi, kus naljaosa etendajaid waja, aga kui härra Temant siin sellega tahab esineda, siis on ta wist ehk eksinud.

Algkool peab olema emakeelne, selle kohta ei ole meil õnneks peaaegu midagi rääkida. Ma tahaksin siiski seda öelda, et meie, rahwasaadikud, võiksime ennemi sellest õnnest rääkida, mis meile wõimaluse on andnud ometi ükskord emakeelseid koole soetada ja et meil wõimalus on niisugust seadust vastu wõtta. Mõni aasta tagasi — esimese re-

wolutsiooni aegu — ei julgenud meie selle peale weel mõeldagi, ehk me küll ka siis juba mõne riismekese sellest nõudest suutsime läbi wiia. Wõime ju tunnistada, et emakeelne rahwakool üks esimene rewolutsiooni nõuetest oli. Kui mina siin sotsiaaldemokraadina sellest nõudmisest ja tema läbiwiimisest räägin, siis paistab see ehk nii mõnelegi wõõrastaw, sest harilikult on harjutud arwama, et sotsiaaldemokraadid kosmopoliidid on, kes emakeelsest koolist ei hooli. Kuid see on wale arusaamine sotsiaaldemokraatidest ja ka kosmopolitismist. Eesti sotsiaaldemokraatia on igas oma edenemise järgus ikka emakeelse kooli poolt olnud, nõnda siis ka juba esimese rewolutsiooni ajal. On küll inimesi, kes tõendawad, et wõõrastes keeltes teaduste äraõppimine nii wäga ränk ei olegi, ja nad soowitawad wäikeste rahwaste lastele juba algusest peale mõne suurema rahwa koolis õppima hakata. See edendada loomulikku kokkusulamise protsessi. Mina ja minu parteisõbrad oleme aga hoopis wastupidises arwamises. Meie arwame, et algharidus emakeelne peab olema ja et see kokkusulamist weel rohkem hõlbustada võib, sest wõõrakeelset kooli toetawad ju ikka need sotsialistide ridades, kes tõendawad, wõi tõendada tahawad, et wõõrakeelne õpetamine rahwaid ennemi kokkusulamisele wiiks, nii et kõik maailma rahwad mingisugust üht keelt tarwitama hakkaksid. Mina aga arwan, et mida paremat haridust keegi rahwas saab, ja mida rutemini tema teadmistes edeneb, seda hõlpsamini ka see silmapilk kätte wõiks tulla kui ta loomulikult tulema peab. Emakeelse rahwakooli sisseseadmisega näitame meie just, et meie mitte rahwuslased ei ole ega nende vastu kättemaksmise mõtteid ei kanna, kelle poolt meie ikka ja-alati wõõrakeelse õpetuse all kannatasime, millest me alles nüüd lahti saame. Eelolew algkooliseadus wõimaldab meie maal ka sakslastele, wenelastele ja teistele rahwastele emakeelse kooli, kui see majanduslikult neil wõimalik on. Ma mõtlen seda, kui neil õppijaid nii palju leidub, et kooli awada maksab.

Et meie emakeelne rahwakool ka wõõraid keeli õpetama peab, see on niisuguste wäikerahwaste juures, nagu meie oleme, tarwilik ja möödapääsemata nähtus. Kui suured kümnemiljonilised rahwad ainult oma emakeelse õpetusega wõiwad leppida, ilma wõõraste keelte

äraõppimiseta, siis on see arusaadaw. Wäikerahwad ei saa ilma wõõraste keelte oskamiseta läbi ja sellepärast peame sellega leppima, et meie algkoolis wõõraid keeli õpetatakse.

Kui meie nüüd siin oma rahwakooli üle nõu peame, nõu pidada wõime, siis tähendab see igatahes suurt wõitu selles mõttes, et meie mitte ei tarwitse selle üle kõneleda, kas meie emakeeles õpetada tohime, waid praegune silmapilk on meile wõimaluse andnud, head rahwakooli luua. Head rahwakooli selles mõttes, et meie teisi kultuurrahwaid ja nende koole wõrdlewaks eeskujuks wõime wõtta ja ei pruugi igal sammul seda rasket ja keerulist teed käia, mis wanadel kultuurrahwastel oma rahwakooli üles ehitades on käia olnud. Kui meie näiteks Shweitsi rahwakooli peale waatame ja selle edene-mise käiku silmame, siis näeme, kui suuri ja sagedaid parandusi seal waja on olnud. Meie aga wõime suurtest, wanadest kultuurrahwastest eeskuju wõtta, ja nimelt neist kõige enam, kes kõige kaugemale on jõudnud. Meie wõime endile eeskuju wõtta kõigist rahwastest, ka jaapanlastest, kelle koolist härra Kann siin kõneles. Mina isiklikult ei tea Jaapani kooli kohta midagi öelda. (Wahelhüüe pare-malt poolt: Aga Shweitsi?) Jah, Shweitsi kohta, mu sõbrad, wõin ma midagi öelda.

Head rahwakooli luues ei toeta meie endid mitte ainult selle peale, mis teised rahwad wiimastel aegadel on teinud, waid me wõime hoopis kaugemale minna ja meeste peale toetada, kelle peale ka meie teiste parteide esitajad endid toetada wõiksid. Ma mõtlen siin Martin Luther'it, Zwingli't ja teisi selle aja mehi. Need mehed olid usupuhastamise ajal sel arwamisel, et rahwakool wäga tarwilik asutus on. Luther näiteks ütles, et Saksamaa wõib küll elada ja edeneda ilma würstideta, ilma aadeliseisuseta ja ilma walitsejateta, aga mitte ilma hea koolita. Luther ütles eriti kooli kohta, et midagi ei wõi meile ja meie järeltulijatele suuremat kasu tuua, kui hea kool. — Kui meie, eestlased, omale nüüd hea kooli tahame luua, siis wõime selles ka oma klassikute peale toetada, nagu Kreutzwald, Jakobson, Jansen ja keda me muidu nendega ühte ritta seame. Meie wanad Eesti rahwa eelkäijad ja eestwõitlejad, eriti aga ka Luther, Zwingli ja teised pidasid küll peaaesjalikult niisugust rahwakooli heaks kooliks,

kus usuõpetus esiliinil seisis, kooli, mis kirikuga lähemas ühenduses oli. Kui Luther heast koolist rääkis, siis mõtles ta waimulikku kooli, mis häid ristiinimesi ette valmistama pidi. Ja kui Kreutzwald ja Jansen ja ka Jakobson meil omal ajal parema kooli eest wõitlesid, siis ei olnud nad usuõpetuse wastu. Isegi Jakobson'i kooli tunniplaanis leidub 13 nädala-õppetundi usuõpetuse jaoks, mis meile tänapäewal otse wõimatu on, sest härra direktor Kann'gi lepiks kahe nädalatunniga. Üldse sisaldab Jakobson'i kooli tunniplaan 53 nädala-õppetundi, see on rohkem, kui meie nüüdne tööseadus töötundisid lubab. . . .

Nagu meie teame, püüdis Kreutzwald omal ajal eestikeelse „Isa meie“ sõnu parandada, mis nõndasama usust lugupidamist tunnistas. Ka teistest teame meie, et nad enam-wähem usuõpetuse poolt olid. Aga hoolimata sellest nimetati neid sel ajal mässajateks ja rewolutsionäärideks. Meie maa Saksa seltskond waatas Kreutzwald'i peale kui rewolutsionääri peale, kes ka rahwakooli reformi kaudu rahwast mässama ja wastu hakkama pidi kihutama. Jakobson'i nimetati hoolimata sellest, et ta oma koolis suurt ruumi usuõpetusele andis, sotsiaaldemokraadiks ja nihilistiks. Sotsiaaldemokraat tähendas sel ajal niisama palju, kui praegusel ajal pommiwiskaja, wõi petrooleumiga tule-süütaja. (Pare-malt poolt wahelhüüe.) Jah, teatawates kihtides on ka praegugi see arwamine, kuid õnneks ei ole ta enam nii üldine. — Aga meie wõime endid ka — peale selle — humanistide peale toetada, kes juba Lutheri ajal niisugust kooli soowisid, mis mitte kirikute, teoloogide juhtida ja juhutada ei oleks olnud, waid kes ainult seesinase maailmaga ja ajalikkude asjadega tege-mist pidi tegema. Meie wõime endid täie õigusega nende peale toetada, ja seda tehes on meil küllalt õigust selle seaduse juures nõuda, et meie rahwakoolis mitte usuõpetust wõi uskudeõpetust ei õpetataks ja et kirikul ja waimulikkudel mees-tel meie rahwakoolides midagi ütlemist ei ole. Kui ma seda siin ütlen, siis mitte sellepärast, et ma wannutatud usu wõi kiriku wastane olen, ja sellepärast midagi usuõpetusest kuulda ei taha. Ma olen südametunnistuse wabaduse poolt, ja olen ka selle poolt, et Eesti wabariigis uskuldel ja kirikutel wabadus oleks. Olgu kirikute wabadus, aga see wabadus peab kooli-ukse juures ära lõppema. Üle kooli läwe

ei tahaks meie usumehi mitte lubada. — Ma tahan teile, austatud rahwasaadikud, mõned põhjused ette tuua, mis teile lootuse järele selgeks teewad, et see nõudmine paratamata tarwilik on.

Kui meie koolides uskudeõpetus peab olema sunduslik, nagu seda soowitakse, ja kui meie kool muidu demokraatlik asutus peab olema, siis peab igal kirikul ja kirikukesel, igal sektil ja sektikesel õigus olema kooliruumisid tarwitada ja oma usku õpetada. Keegi ei saa neid usuõpetajaid keelata, et nad laste seas oma usu alal propagandat teewad. Mis on aga seesuguse propaganda tagajärg? Sallimatus! Seda suurem sallimatus, mida parem usuõpetaja on, mida mõjusamini keegi oma usku lastele ainuõigeks ja ainult Jumalast ilmutatuks õpetada suudab. Lapsed peaksid wiimaks üksteise wastu nõndasama sallimataks saama, nagu eriusku waimulikud seda üksteise wastu on. Iga salgake eriusu poolehoidjaid hakkaks halwakspidawalt oma teistuskü kaasõpilaste peale vaatama, mida keegi koolimees soowida ei wõi. Keegi tõsine pedagoog ei wõi soowida, et kool waimulikude kihutuse tallermaaks peaks olema, waid iga pedagoog soowib oma kaswandikude waimu seesuguse mürgitamise eest hoida. Ma loodan kindlasti, et austatud härrad koolide direktorid selles asjas minuga ühes nõus on. Laste juures on sarnane olukord aga täiesti ebaloomulik, ja sünnitab halbu tagajärgi. Ka kooliõpetajad ja iseäranis koolide direktorid saawad sellejuures kannatada. Mõeldagu! Wene usu preester, katoliku preester, Lutheri õpetaja, adwentistid, baptistid, juudid ja wõib olla ka mõni muhameedlane, tulewad ja tahawad koolis oma usku õpetada. Kellele wõime meie usuõpetust keelata? Koolidirektor peab selleks kõigile usuõpetajaile luba andma. Tagajärjed oleksid niisugused, nagu juba tähendatud ja nagu meie neid ometi ei soowi. Meie tahame, et rahwakoolis kõik õppijad hästi läbi saaksid, üksteise kõrwal õppida wõiksid, ilma et kellegi usulised wõi muud tunded haawatud saaksid. Selle sihi kättesaamiseks on tarwilik, et meie koolis usuõpetust ega uskudeteadust ei õpetataks. Peale selle näitan ma siin ühe teise konfliktit peale, mis mitte vähem tähtis ei ole kui esimene. See on nimelt konflikt õpetuse ja tõetundmise wahel. Meie teame, et meie ristiusk juba paarituhanda aasta eest sündinud on. Ristiusus wastuwõetud põhimõtted on

aga weel palju wanemad. Kui usuõpetaja tuleb ja tunnis õpetab, et Jumal lõi maailma, maa oli alguses tühi ja paljas, esimesel päewal loodi need asjad, teisel päewal need, kolmandal päewal need, siis on igatahes kindel, et need tõed konfliktit satuwad õpilaste südametunnistusega ja teadmiseiga. Usuõpetaja õpetab isegi, et maailm on loodud 5—6.000 aasta eest ja ta nõuab, et lapsed seda kui wankumata tõde peawad uskuma. Ma ei tea, kuid wõib olla, et Muhamedi järele maailm wanem on kui 6.000 aastat. Kuid nüüd tuleb loodusteadlane ja selle käest kuuleb laps, et maailm on juba miljonid aastad wana, inimeste ja loomade jäljed on maakeral juba 100.000 aasta eest leida olnud. Kui loodusteadlane seda kõik selgeks teeb, siis sünnib lapse arusaamises segadus, ja mida tõsisemalt lapsed ühte wõi teist õpetust wõtawad, seda suurem on segadus. Kas tohime meie sarnast olukorda, niisugust iseenese wastu löömist, oma parema teadmise ja tõetundmuse haawamist koolis seaduse läbi sanktsioneerida? Minu arwates ei tohi meie seda mitte, meie peame selle eest hoolt kandma, et kool niisugust kahtlust ei wõiks sündida lasta. Ja seda saame meie kätte, kui meie kooli ilmalikuks tunnistame ja tema ilmaliku iseloomu seaduse teel kindlaks teeme. Kui meie selle läbi wiime, siis ei wõi waidlust tekkida kirikuõpetaja, papi ehk preestri ütelse järele, — et maailm on 6.000 aastat wana, ja looduseõpetaja ütleb, et maailm on juba miljonid aastad wana. (K. P ä t s, maal.: S õ n a „i l m a l i k“ e i ü t l e a g a s e d a.) Ma ei ole jurist, kuid mina saan sellest paragrahwist nii aru, et meie tahame enestele niisuguse kooli kindlustada, kus mitte kahesugust tõtt ei õpetata. Kui teie juristina mõne parema wormeli leiate, mis seda paremine ära ütleb, siis olen ma teile väga tänulik. Meie tahame aga et koolides usu- ega uskudeõpetust mitte ei oleks. Kui mina seda siin ütlen, siis tahan ma selle täienduseks juurde lisada, et ma mitte wannutatud usuwastane ei ole. Uskujad ja kirikupoolehoidjad wõiwad kirikus käia nii palju kui nad tahawad, nõndasama wõiwad nad ka oma lastele lasta usku õpetada, kuid seda mitte awalikus koolis, waid kuskil mujal. Meil on 5, 6 sorti usku inimesi ja kui igaüks oma usku koolis tahaks õpetada, siis läheks see liiale. Meie wõime siin prantslastelt eeskujut wõtta ja määrata, et nädalas üks waba päew, näiteks laupäew

waba oleks, kus wanemad oma lastele usku wõiwad õpetada lasta. Sarnane wabadus, et igäüks wõib lasta oma lapsele usku õpetada, kuulub südametunnistuse wabaduse liiki, millele meie wastu ei raiu. Kui meie kooliseaduse niisuguseks teeme, et kellegi usulikud tunded koolis haawatud ei saaks, et lapsed wõiwad usuõpetust wäljaspool kooli saada, siis ma arwan, et meie neile tarwilikul wiisil wastu tuleme, kes tingimata usuõpetust soowivad. Palun rahwaesitajaid mind wabandada, kui ma jälle kord Shweitsi nimetan. Shweits on oma kooliga kaunis kaugele jõudnud, ja seal on rahwakooli edene mine seda teed sammunud, nimelt teed, mille peal seal usuõpetust wähendati. (Paremalt poolt: Aga mitte ei heidetud wälja!) Minu härrad! Kui shweitslased meie seisukorras oma koolisid oleksid korraldanud, siis oleksid nad usuõpetuse wististi wälja jätnud. Shweitsis on 4-ast klassist peale mõnes kantonis usuõpetus 1 tund nädalas sunduslik koolidele, aga mitte sunduslik õpetajale ja õpilastele. Ma pean Shweitsi kooli eeskujuks sellest seisukohast, et ta teatawalliinil usuõpetuse wastu ja ta wäljatõrjumise teel on. — Aga ma wõin teile Shweitsi koolist parempoolsete heakmeeleks weel öelda, et Shweitsis on piiblitõlugu kombusõpetuseks tunnistatud, ja niisugusena on ta koolis sunduslik õppeaine. Aga niipea kui piiblitõlõ õpetusele usuline kuub antakse, kui seda üks wõiteine preester wõi papp õpetama hakkab, siis ei ole ta mitte enam sunduslik, siis muutub ta usuõpetuseks ja igal lapsewanemal ja lapsel on wõimalus sellest lahti öelda. (J. Temant, maal.: Martna käis ka usuõpetuse koolis?) Härra Temant tuletab mulle sagedasti mõnda meelet, ta on mulle sagedasti wastutulelik olnud, mis eest ma teda ka sel puhul tänan. — Mina olen usku õppinud — tähendab: katekismust ja piiblitõlugusid tüütuseneni ja just sellepärast tean ma, kui tarbetu see õpetus meie rahwakoolile on. (J. Temant, maal.: Ning punastab Shweitsi lastega!) Ma nimetan Shweitsi koolide usuõpetuse kooliasja sellepärast, et seal minu arusaamise järele, usuõpetuse asjus ikka teatawas liinis edasi minnakse ja kui Shweitsi kooli programmi seaduslikku parandust tulewikus jälle ette wõetakse, siis wähendatakse usuõpetust aina kindlasti, kunni see wiimati üsna wälja tõrjutud on.

Ma tahan weel siin selle juures, mis maksuta kooli puutub, peatada.

See on iseenesest mõistetaw, et rahwakool maksuta peab olema, sest järgne wates paragrahwides on ta sunduslikuks tunnistatud. Ei saa inimesi kooli sundida, kui nad selle sunni täitmisel weel peaksid maksma. Maksuta kooli asjus lähewad minu partei nõudmised kaugemale. Meie ei nõua mitte ainult maksuta õpetust, waid ka maksuta õppeabinõusid, mis selle juures tarwilikud on, et ka kehewadki lapsed koolis wõiksid käia. Meie nõuame edasi, et ka söök, ülespidamine ja riided wabad oleksid. See on meie nõudmine, kui meie teda aga siin weel täies ulatuses ette ei pane, siis sellepärast mitte, et meie seda praegusel silmapilgul Eestis mitte ei leia wõimalikuks läbi wiia, küll aga paneme teistesse paragrahwidesse sisse, et nendele lastele, kelle wanematel kõik küllad lähedalt saadawal ei ole, kooliüksed kinni ei jääks, waid et nendele kogukondliku abiga kooliskäimine wõimalikuks tehtaks, sest kogukond on kõige ligem asutus, kes sellejärele peab walwama, et see seadus ka täidetud saaks. Kuidas seda läbi wiia see tuleb teistes paragrahwides ette. Tahan aga seda weel siin toonitada, et seda mitte nõnda mõista ei tule, nagu peaksid erikogukonnad eriti suuri kulusid kandma. Riik peab seda katsuma korraldada, seda koormat ühele kui ka teisele ühtlaselt kanda panna. See on mitmel teel wõimalik, nii et seda ka waesemad kogukonnad õiglaselt täita jõuawad. See on minu erakonna seisukoht ja põhimõte: algkool on emakeelne, ilmalik, see on usuõpetuseta, maksuta ja sunduslik, ja ma arwan, et nende põhimõtete wastu suuri waidlusi ei tule, et Asutaw Kogu selle seaduseparagrahwi nõnda wastu wõtab.

K. Päts (maal.): Mina tahtsin termini „ilmalik“ kohta sõna wõtta, sest härra Martna seletas seda nii, et see tähendada „ilma usuõpetuseta“.

Harilikult mõistetakse seda nii, et kool ei ole kirikuasutuse ülewal pidada, waid mingi muu ilmaliku. Wõib olla kool ilma usuõpetuseta ja wõib olla ka ilmalik. Praegu on nad ilmalikud, sest nad peetakse mitte kiriklikkude asutuste poolt ülewal. Kui tahetakse seda termini seletada ja härra Martna seletas seda nii, et seame kooli sisse ilma usuõpetuseta, siis on see teine asi. — Ilmalik kool, rahwakool peab niisugune olema, keda mitte

kirik, ega kiriklikud asutused ülewal ei pea, waid seda peawad ülewal riik ja teised asutused, mis mitte kiriklikud ei ole. Oleks huwitaw teada, kuidas komisjon seda termini mõistab.

N. Kann (krst.): Ma tahtsin ainult rhs. Martna kõne puhul paar sõna öelda. Isiklikult peab tunnistama, et see rahulik ja asjalik sotsiaaldemokraatlikult seisukohalt öeldud kõne mulle väga meeldis. Härra Martna on nüüd samasugusele seisukohale usuõpetuse asjus asunud, mida mina omal ajal siit kõnetoolilt olen kaitsnud. Nimelt, et usuõpetusele, kui ta koolist wälja heidetakse, üks päew nädalas määratakse, nii kui seda Inglis, Ameerika ja Prantsusmaal tehtud. Kui Asutaw Kogu sellele seisukohale asub, siis rahuldaks see wist kõiki meie erakondi ja elanikke. Kuid ma kahtlen selle juures, et härra Martna sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni nimel sarnase ettepanekuga esines, see oli wististi tema isiklik arwamine. Kui aga härra Martna sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni nimel niisuguse ettepaneku tegi, siis ei saa selle vastu seista, sest see on täiesti wastuwõetaw, kuigi ta esialgul raske läbi wiia on.

Teine küsimus on see, kas see kooli seisukohast soowitaw on, kui meie terwe päewa nädalas usuõpetamiseks wõtame. Praegu, nagu teate, antakse usuõpetust kaks korda nädalas. Kui meie nüüd selle 2 tunni pärast wabastame õpilased terweks päewaks, kas ei tekitaks see rohkem rahulolematust, kui see, et meie usuõpetuse kooli jätaksume.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Hariduskomisjon, kui ta üles wõttis „ilmalik“ klambrite wahel, tahtis ta just wahet teha nende kooliliikide wahel, mis Wene seaduses olemas olid, kus oli öeldud, et ilmalikkude koolide alla kuuluwad need koolid, mis ülewal peetakse rahwahariduse ministeeriumi poolt ja kiriklikud koolid olid need, mis kirikkondade poolt asutatud. Siin on mõeldud niisugused koolid, mis mitte waimuliku seisuse poolt ülewal ei peeta, ja sellepärast arwati, et see mõiste selge on, et algkool on mõistetud ilmalik ja klambritesse pandi sõna „ilmalik“. On ettepanek tehtud klambriid ära jätta, selle vastu ei wõi midagi olla.

Juhataja J. Seljamaa: Käesolewa paragrahwi kohta on tulnud kaks

parandust. 1) Rhs. Piiskar'i poolt, millega komisjoni aruandja on ühinenud ja 2) rhs. Martna poolt: Algkool on emakeelne, ilma usuõpetuseta ja maksuta. Rhs. Piiskar'i ettepanek kukub ära. Pannen rhs. Martna ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rahwasesitaja Martna ettepanek on 35 häälega 27 vastu wastuwõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 3. Algkool wõib olla ühes- wõi lahuskool, selle järele, kuidas otsustawad kooli ülewalpidajad.

M. Neps (sd.): Mina leian, et see lause: „selle järele, kuidas otsustawad kooli ülewalpidajad“ täitsa üleliigne on ja wõib tegelikus elus arusaamatusi tekitada. § 25 näeb lõppude-lõpuks ometi ära, kes lõpuotsuse annab selle kohta, kuidas kool tõesti awatud peab saama — üheskool, wõi lahuskool. § 3. öeldakse, et seda otsustawad kooli ülewalpidajad. Et wallad, alewid ja linnad kooli majanduslikud kulud kannawad, kuna maakond kooliõpetajate palgad maksab, siis tähendab, kooli peawad ülewal kaks asutust. Kui meie wõtame selle lause nii vastu „kuidas otsustawad kooli ülewalpidajad“, siis peab lähemalt ära tähendama, kuidas need kaks asutust sel juhtumisel, kui nad omawahel kokku ei lepi, toimetama peawad. Selle vastu wõidakse ette tuua, et § 25. näeb seda ette. Kui nii, siis pole tarwidust seda siia § 3. juurde lisada. Siin on üks mõte ja ta tahab seda öelda, et algkool wõib olla ühes- wõi lahuskool. See on ju, iseenesest arusaadaw, kui keegi hakkab kooli asutama, siis ta ka otsustab, missuguse kooli ta asutab, kas lahuskooli wõi üheskooli. See lause on otstarbetu ja sellepärast teen ettepaneku seda wälja jätta.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: § 25 näeb waewalt ära, kes otsustab kooliwõrgu asutamise küsimuse, kuid ei määra mitte ära, missugune ta olema peab, kas ühes- wõi lahuskool ja see on just § 3. ette nähtud; selle seaduse järele on kooli ülewalpidajad wallad, alewid ja linnad, kuid kõrgem asutus, see on maakond, see otsustab ära, missugune kooliwõrk peab olema. Siin on kaks isesugust mõistet ja sellepärast olen selle poolt, et § 3 sisse jääks.

Juhataja **J. Seljamaa**: § 3. kohta on rhs. Neps'i poolt parandus tehtud, panen ta hääletamisele, nimelt, et § 3. wälja jätta sõnad: „selle järele, kuidas otsustawad kooli ülewalpidajad“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus tagasi lükatud. Panen § 3. komisjoni poolt ette pandud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega komisjoni redaktsioonis wastu wõetud.

N. Kann (krst.): Enne kui komisjoni aruandja järgmise punkti juurde üle läheb, teen ettepaneku siia weel § 4 juurde wõtta. Ma tegin juba ettepaneku „laadi“ asemel wõtta „otstarb“, siis ei saanud komisjoni aruandja minust aru ja arwas, et mina „laadi“ tahan ära jätta ja „otstarbe“ asemele panna, kuid asi on järgmine: meil oli hariduskomisjonis arutamisel, et meie otstarbe äramääramise küsimuse Asutawa Kogu täiskogule ette paneme. Komisjonis meie selle kohta ühisele otsusele ei jõudnud ja sellepärast panen omalt poolt ette järgmise § 4.: „Eesti algkooli otstarb on lapsi waimliselt ja kõlbliselt iseseiswateks ja kehaliselt terweteks riigikodanikkudeks kaswatada, neile õpetada üleüldisi teadmisi ja arendada wõimisi, mis neil elus tarwilikud on.“ See otstarb tuleb igitahes ära tähendada, sest et kõigis kooliseadustes otstarb ära tähendatakse. Meil jäi ta sellepärast tähendamata, et meie „ühisele“ otsusele ei jõudnud. Kui minu ettepanek mitte wastuwõetaw ei ole, siis wõib keegi teine teha oma poolt ettepaneku, wõi minu redaktsioonist maha tõmmata, mis mitte soowitaw ei ole, kuid igitahes on siin 3 printsiipi, kaswatus, õpetus ja töötegemise harjutus ära tähendatud. Usust, nagu näete, siin räägitud ei ole, on ainult öeldud, et tuleb lapsi waimliselt ja kõlbliselt iseseiswateks ja kehaliselt terweteks inimesteks kaswatada. Nii ei ole siin midagi hirmsat olemas, mida wastu wõtta ei wõi.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Rhs. Kann'i poolt ette pandud täiendawa paragrahwi kohta ei wõi üldse sisuliselt midagi öelda, aga ma arwan, et ta on täiesti ülearune. Missugust kooli wõime ette kujutada, kus mitte ei kaswatata, ei õpetata ja wõimisi ei arendata. See on puhtpedagoogiline küsimus. Siin pealegi on ta niisugusel deklaratsiooni ku-

jul, et ta koht seaduses ei ole. Ta wõtab enesesse kõiki need kaswatus küljed, mida koolis nii-kui-nii peab silmas pidama. Kui seaduses siht ära määrati, siis oli sellel harilikult otstarb see, et taheti just teatud ühe külje peale rõhku panna. Näiteks, meil endises Eestimaa kooliseaduses oli kõigepealt rõhutatud usuõpetus ja moraali- ehk kombuskaswatus. Mõnes kohas pandi just riigi poliitilise külje peale suurt rõhku. Niisugust tendentsi meil ei ole. Ette pandud kooli sihi definitsioon on täiesti uniwersaal laadi. Niisugune kooli ülesanne ja eesmärk on igal koolil üldine, nii et seda ei tarwitse defineerida. Teen ettepaneku seda mitte wastu wõtta.

J. Kartau (sd.): Sarnast katset, kokku seada paragrahwi, kus kooli sihtidest ja ülesannetest räägitakse, tehti omal ajal, kui seadusprojekti haridusministeeriumis arutati. Ka seal katsuti seda teha nii ja teisiti, et ta midagi ära ütleks, millel seaduses tarwilik ja sünnis koht oleks. Sedasama katsuti teha ka hariduskomisjonis, sest sellesarnaseid ettepanekuid tehti ka seal, et tarwis oleks ära määrata, missugune siht ja otstarb algkoolil peaks olema. Kuid need katsed ei õnnestunud. Ei leitud mingisugust sarnast paragrahwi kuju, mis oleks kuigipalju suutnud rahuldada. Need, kes tema wastuwõtmise üle pidid otsustama, leidsid alati, et on midagi puudulikult öeldud, wõi ei ole ta küllalt kindlasti öeldud ja alati leiti ikka, mis wälja oli jäetud. Ei saadud niisugust paragrahwi, milles kõik oleks öeldud. Teiselt poolt ei leitud ka mitte kuidagi kombel niisugust paragrahwi, mis koolile tõepoolest ka sisu oleks andnud. Kooli sisu kujuneb ikka selle järele, mis seal õpetatakse, kuidas seal õpetatakse ja missugused õpetajad on, ning missugusel tasapinnal kool seisab ja mida ligemalt ära määrab iseäranis õppekawade osa ja õpetajate osa. Nii poolikult ei ole sel paragrahwil mingisugust otstarbet. Ei wasta ka see, mis härra Kann praegu ette pani, nendele ülesannetele, mis meil tähendatud paragrahwis wõiksid olla, sellepärast on Asutawa Kogu hariduskomisjon niisuguse paragrahwi sissewõtmise wastu olnud ja on ka praegu selle sissewõtmise wastu.

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Kui algkooli I osa pealkirjaga „kooli laad“ sai wastu

wõetud, siis sai see täiesti kindla teadmisega tehtud, see on, et selle järele kõik kolm järgnewat paragrahwi, mis selle litera alla käiwad, ainult kooli laadist räägiwad, aga mitte kooli sihtidest. Kui nüüd rhs. Kann juurde tahab panna uue § 4., mis räägib kooli ülesandest, siis peab pealkirja niisama muutma, näiteks: „laad ja kooli ülesanded ja sihid“. Kooli sihtide üleswõtmist litera A alla ei saa ma mitte wastuwõetawaks ettepanekuks pidada, sellepärast et siin ei räägi ju ükski paragrahw kooli sihtidest. Pean ütleva, et on raske aru saada, kas härra Kann'i ettepanek on wastuwõetaw wõi ei ole, sest pean ütleva ka sedasama, mida praegu rhs. Kartau rääkis, et alguses oldi ka hariduskommisjonis selle poolt, et wõiks ka kooli sihte § 1. ära tähendada ja selle asemele, mis endisest Wene seadusest päritud, midagi uut ette tuua, et ka meie algkooliseaduses mitte tühja kohta ei oleks. Kui aga meie endist Wene seadust wõtame, siis näeme, et selles seaduses ülesloetud kooliülesanded ja sihid meil enam ei kõlba, sellepärast tehti uued ettepanekud, aga need ei andnud midagi kindlat ega rahuldanud kedagi ja lõppude-lõpuks hääletas komisjon selle poolt, et koolisihtide üle seaduses ei ole tarwis kõneleda.

Juhataja **J. Seljamaa**: Panen hääletamisele rhs. Kann'i poolt esitatud ettepaneku. „§ 4. Eesti algkooli otstarb on lapsi waimliselt ja kõlbliselt iseseiswateks ja kehaliselt terweteks riigikodanikkudeks kaswatada, neile õpetada üldisi teadmisi ja arendada wõimisi, mis neil elus tarwilikud on.“ (Hääletatakse.) Nähtawanamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): B. Õpekeel.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawanamusega wastuwõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 4. Õpekeel tuleb arwata õpilaste rahwuse järele. Kui lapse wanemad ei ole ühest rahwusest, arwatakse õpekeel wanemate ülesandmise wõi kodukeele järele.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Ma juhin selle wastolu peale tähelepanu, mis on sellel paragrahwil kooliseadusega. Siin räägitakse õppekeelest, see

tähendab kooli õppekeelest, aga öeldakse, et kooli õppekeel tuleb õpilaste rahwuse järele arwata. Wõib ette kujutada sarnast olukorda, et koolid on jaotatud rahwuse järele, aga wõib asja ka nii ette kujutada, et ühes koolis on mitmest rahwusest õpilased ja kui nüüd § 4. järele õppekeel tuleb arwata, siis wõiks ühes koolis mitu õppekeelt olla, mis pärast kooli õppekeel tuleks just õpilaste järele defineerida. Peale selle ei ole redaktsioon õnnelik: „Kui lapsewanemad ei ole ühest rahwusest, siis arwatakse õppekeel wanemate ülesandmise wõi kodukeele järele.“ Kaks wõimalust on sel korral õppekeele äramääramiseks. Tekib küsimus, millal tuleb õppekeelt kodukeele, millal wanemate ülesandmise järele arwata. Haridusministeeriumi poolt teen ettepaneku § 4. järgmisel kujul wastu wõtta: „Algkoolid jagunewad õpilaste emakeele järele eesti-, saksa-, wene-, rootsi- wõi muukeelseteks.“

Märkus. Õpilaste emakeel arwatakse nende rahwuse järele. Kui lapsewanemad ei ole ühest rahwusest, arwatakse lapse rahwus wanemate ülesandmise järele. Kui lapsewanemate arwamised lapse rahwuse ülesandmisel lahku lähewad, loetakse lapse emakeeleks lapse kodukeel, mida ta kõige paremini õskab.“

M. Bock (sks.): Ich finde, dass der I Teil klarer und deutlicher gefasst sein müsste. Die jetzige Redaktion lässt nämlich einige Fragen offen, die mit der Nationalität zusammenhängen. Es fragt sich, wer denn eigentlich die Nationalität bestimmt. Im Nachsatz heisst es, dass nur in dem Falle, wenn die Eltern verschiedener Nationalität sind, sie die Nationalität der Kinder bestimmen. Folglich bestimmt bei gleicher Nationalität der Eltern irgend eine andere Instanz diese wichtige Frage. Ich glaube, hier müsste der Artikel anders redigiert werden. Die Unterrichtssprache muss in der Muttersprache erfolgen und wird dieselbe ausschliesslich von den Eltern bestimmt. Keine Behörde, am wenigsten die Schule, darf hier massgebend sein und irgendwelche Bestimmungen anderer Instanzen sind hier unzulässig. Darum beantrage ich den Nachsatz folgendermassen zu verändern: „Tuleb arwata õpilaste rahwuste järele, mis wanemate poolt ära määratakse.“ Hinzuzufügen habe ich noch, dass einige Missheiligkeiten in ähnlichen Fällen bis der Bestimmung der

Nationalität beider Ausstellung von Pässen schon stattgefunden haben. So haben Polizeiorgane von sich aus die Nationalität bestimmt, die Aussage und Wünsche der Bürger beiseite lassend. Es scheint mir doch, dass die Polizei hier gar nicht am Platz ist und ihre Region eine weitaus andere ist.

A. Weiderman (töer.): Walitsek-sid meil normaolud, siis ei räägiks ma rahwaesitaja Bock'i ettepaneku wastu midagi, kuid meil on teatud pärandused endisest ajast, ja need on niisugused, mis sunniwad meid teatawaid abinõusid tarwitamisele wõtma. Senni puudusid meie Eesti intelligentsil traditsioonid, püüti järele aimata Saksa ja Wene intelligentsile. Sel põhjusel püüdsid ka meie Eesti ringkonnad omal ajal ja weel praegugi oma kodus Saksa ja Wene keelt rääkida. Tunnen terwe rea isikuid, kellest teada on, et nad eestlased, kuid sellegipärast tahawad nad oma lastele muukeelset haridust anda ja püüawad kõiki abinõusid ära tarwitada, et nende lapsed muukeelsetes koolides õpetust saaksid ja kas Saksa wõi Wene koolides. Hariduskommisjoni poolt on wastu wõetud, et iga laps peab emakeelses koolis õppima, ja et kool ei tohi mitte ümberrahwustamise abinõuks olla. Praegusel ajal on niisuguseid nähtusi olemas, et isegi seltskonnategelased, kes endid küll eestlasteks tunnistawad, kuid parajal paigal seda salgawad, kui asi lastesse puutub, et nad Saksa koolis wõiksid õppida, siis on eestlane kadunud. Sellepärast ei wõi me wanemate kätte rahwuse äramääramist jätta, ja sellepärast räägin ma härra Bock'i ettepaneku wastu. Küll aga oleks tarwis ära näha, missugune asutus määrab ära isiku rahwuse. Selles mõttes on seaduse paragrahw puudulik, wõiwad mitmesugused arusaamatused tekkida. Loomulik muidugi oleks, et wanemad seda teeksid. — Kuid siiski praegusel ebanormaalsel ajal peab siiski selle wastu olema.

M. Bock (sks.): Was uns eben da offenbar wird, wirft die liberale Tendenz des Entwurfes über den Haufen. Es ist doch das Prinzip schwer anzugreifen, dass die Nationalität der Kinder nur die Eltern zu bestimmen haben. Sogar der Innenminister, mit dem ich die Frage der Nationalität berührte, war der Ansicht, und zwar ohne weitere Debatte, dass hier nur massgebend die Zugehörigkeit zur deutschen Gemeinde sein könne und

eine Einmischung behördlicher Organe ausgeschlossen ist. Nach dem Herrn Vorredner, wie er es schildert, erscheint es fast, als ob der Zustrom zu uns ein weniger sein würde und daher Vorsicht geboten sei. Ich glaube jedoch nicht, dass wir eben eine privilegierte Stellung in jetziger Zeit einnehmen, und die Befürchtung der Herren Pädagogen ist daher unbegründet. Eine derartige Regelung der Frage ist für die Elternschaft unannehmbar und ich denke, dass die Versammlung der Eltern nie das Bestimmungsrecht über ihre Kinder in dieser Frage nehmen wird und kann.

Wir wissen noch nicht, wie die Organisation und Verwaltung der deutschen Minorität sich gestalten wird, da das Grundgesetz noch in der Arbeit sich befindet. Jedoch ist das Reich oder die Selbstverwaltungsbehörden, welche die Schulung aller Kinder übernehmen muss und dass man keinen Unterschied machen darf, ob nur 20 oder weniger Kinder fremder Nationalität zu unterrichten sind. Falls weniger als 20 Kinder der Schule bedürfen, so ist meiner Meinung nach das Reich ebenso gut verpflichtet den Organisationen materiell zu helfen, die die entsprechende Schule unterhalten. Gibt es irgend wo nur 18 derartige Kinder, es ist eben die Subsidie auf gleicher Basis mit den Unkosten, die durch estnische Kinder dem Staat zufallen zu berichten und das Geld zu schaffen. Deshalb erlaube ich mir folgenden Satz zu § 4. zu betragen.

Juhataja J. Seljamaa: Aruandjal on sõna lõpukokkuwõtteks.

Aruandja W. Päts: § 4. on arwatud muidugi mitte õppekeel õpilaste rahwuse järele, nii et õpilane wõib awalikus koolis oma rahwuse järele õpetust saada, waid see on arwatud õpilaste enamuse emakeele õppekeele järele koolis. Wõib olla selle paragrahwi redaktsiooni järele on see mõte teistmoodi arusaadaw ja kui selle parandusega mõte arusaadawam on, siis ei ole mul midagi selle paranduse wastu. Kuid seda osa, mis rahwasaadik Bock juurde pani, pean ma üleliigseks, sellepärast et seal on juba öeldud, et kui lapsewanemad ühest rahwusest on, siis õpilane saab haridust selles keeles, mis rahwusest lapse wanemad on. Kuid kui wanemad aga mitmest rahwusest on, siis otsustatakse see, kas wane-

mate ühisel soovil, missuguses keeles laps õpetust peab saama. Igal juhtumisel on selles asjas igatepidi vastu tulnud, kuid võib ka üksikuid lapsi olla, kellel wanemad niisugusest rahwusest on, missuguseid meil siin ei ole mitte arutatud. Aga meil on olemas § 7., kus on öeldud, et kui lapsel on wõimatu algkoolides wõi awalikkudes koolides õppida oma rahwuse järele ja neil selleks õieti mõjuwad põhjused on, oletame näiteks niisugust juhtumist, kus laps on kõik see aeg kodus rääkinud wõõrast keelt, olgugi et wanemad küll eestlased on, kuid nad on kaua aega Wenemaal olnud ja laps ei räägi muud kui Wene keelt, siis ei wõi talle kuidagi wiisi eestikeelset kooli peale sundida, kui ta ainult Wene keelt tunneb. Ka § 7. nähakse ära niisugust juhtumist, seal oli öeldud, et õpetust võib anda niisuguses keeles, missugusest ta aru saab ja sellepärast arwan ma, et rhs. Bock'i poolt ettepanud redaktsioon wastuwõetaw ei ole.

Juhataja **J. Seljamaa**: Hääletamisele tulewad parandused, mis esitatud rhs. Bock'i ja haridusministeeriumi esitaja poolt. Panen härra Bock'i poolt tehtud paranduse hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on see parandus tagasi lükatud. Panen § 4. hääletamisele sellel kujul, nagu ta on haridusministeeriumi poolt ette pandud. (Hääletatakse.) § 4. on haridusministeeriumi ettepanekus nähtawana musega vastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 5. Muulastele iseäraldi kooli wõi klassi awamine saab kohustawaks riigiwalitsusele, kui läbistikku vähemalt 20 õpilast kogub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel on wõimalik, sellejuures võib tarwiliku õpilastearwu saamiseks ühendada ühe õpetaja juhatus alla ühte klassituppa mitme õpeaasta (klassi) õpilased.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Haridusministeeriumi nimel panen ette § 5. välja jätta sõna: „riigiwalitsusele“ ja sõna „muulastele“ asemele wõtta sõna „wähemusrahwustele“. Seda ettepanekut motiweerib haridusministeerium, sellega, et ei ole otstarbekohane selles paragrahwis ära näidata, kellele see kohustawaks saab koole asutada; selleks on iseäralikud §§ 23—25, 2) ka sellega,

et õieti see seadus ei oleks päris kooskõlas enesega, kui vähemusrahwustele koolid asutatakse riigiwalitsuse poolt, teised koolid aga kogukondade poolt, ja sellepärast panen ma ette sõna „muulastele“ asemel „wähemusrahwustele“ tarwitada ja välja jätta sõna „riigiwalitsusele“.

A. Weiderman (töer.): See paragrahw annab vähematele rahwustele õige suured õigused, — kui vähemalt 20 last leidub, awatakse neile kool, pealegi on kooli ülewalpidamine kallis ja sellepärast peame seda kaaluma, kas kõik küllalt õigustatud on awalikku kooli saama. Ma arwan, et tuleks wahet teha wabariigi kodanikkude ja nende wahel, kes seda mitte ei ole. Praegu on niisuguseid juhtumisi küllalt, et kogemata kuskile linna on pääsenud hulk wäljamaa alamaid asuma, nende hulgas leiduks ehk 20 koolialist last, kas me siis kohe neile peame muukeelse kooli awama? Ma arwan, et niisugusel puhul omawalitsust mitte kohustada ei saa kooli awama ja ülewalpidama. Sellepärast teen ma ettepaneku pärast sõna „wähemusrahwustele“ juurde lisada sõnad „wabariigi kodanikkudele“.

N. Kann (krst.): Ma tahtsin teha weel märkuse selle kohta, mis puudutab Rootsi rahwust. Härra Martinson tegi siin ettepaneku sõna „muulaste“ asemele wõtta „wähemusrahwuste“ ja see juhtis mu tähelepanu iseäranis rootslaste peale, sest sõna „muulased“ tähendab ju „inorotsõi“. Nimelt paneksin ma ette sellele paragrahwile weel järgmist märkust sisse wõtta: „Wäiksematel saartel awatakse algkool wõi klass, kui vähemalt 15 õpilast kogub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel wõimalik.“

M. Bock (sks.): Teen järgmise paranduse: „Kui vähem, kui 20 niisugust õpilast koos on, siis on riik kohustatud nende õpetamise jaoks abiraha maksma nendele organisatsioonidele, kelle peale laste koolitamine pandud saab, ja nimelt sellel arwul, kui palju iga lapse koolitamine riigile maksma läheks.“

A. Weiderman (töer.): Ma tahtsin härra Bock'i paranduse kohta ainult seda tähendada, et seal on räägitud riigi kohustusest abiraha maksmise juures, sarnane kohustus võib ju olla omawalitsusel. (M. Bock, sks.: Jah muidugi, ka omawalitsustel!)

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Haridusministeeriumi ettepanek sõna „muulaste“ asemele panna „wähemusrahwustele“ on wastuwõetaw, sellepärast et ta selgemini selle mõtte ära ütleb, mida siin awaldada taheti. Ka rhs. Weiderman'i parandus on wastuwõetaw — juurde lisada sõnad: „wabariigi kodanikkudele“. See wõtab igasugustelt ajutiselt sisserännanud muulastelt wõimaluse wabariigi kulud haridust saada. Nendel ei jää õigust selle paragrahwi põhjal Wabariigi Walitsuselt enestele kooli nõuda. Mis rhs. Bock'i parandusesse puutub, siis on see täiesti uus küsimus, mida komisjonis sel kujul puudutatud ei ole ja selle kohta ei saa ma mitte kindlat seisukohta wõtta. Jätan selle Asutawa Kogu otsustada. Ka rhs. Kann'i poolt tehtud parandus ei olnud niisugusel kujul komisjonis mitte arutamisel ja sellepärast ei saa ma ka siin mitte selle kohta seisukohta wõtta, — ka see jääb Asutawa Kogu otsustada.

Juhataja J. Seljamaa: § 5. kohta on 4 parandust tulnud, millest kahega ühinenud aruandja ja nad ei tule hääletamisele. Panen hääletamisele kõigepealt rahwaesitaja Kann'i paranduse.

„Wäiksematel saartel awatakse algkool wõi klass, kui vähemalt 15 õpilast kogub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel wõimalik.“ (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Siis on rahwaesitaja Bock'i parandus:

„Kui vähem kui 20 niisugust õpilast koos on, siis on riik kohustatud nende õpetamise jaoks abiraha maksuma nendele organisatsioonidele, kelle peale laste koolitamine pandud saab, ja nimelt sellel arwul, kui palju iga lapse koolitamine riigile maksuma läheks.“ (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 6. ja 7.

§ 6. Lapsed, kelle jaoks — nende wähese arwu pärast — ei ole korraldatud emakeelset kooli, wõiwad õpetust saada erateel, kas kodus wõi muukeelses koolis.

§ 7. Õpilane wõib õppida mitteemakeelses awalikus koolis ainult mõjuwail põhjusil, mida otsustab kohalik maakonna wõi linna kooliwalitsus.

Aruandja W. Päts (loeb): C. Koolikohustus. § 8. Lapsed, kes õpeaasta alguseks 7 aastat wanaks saanud, on kohustatud algkooli astuma.

Märkus 1. Kohalik maakonna wõi linna kooliwalitsus wõib tema alla kuuluwates koolides koolikohustuse algust ühe aasta wõrra esialgul edasi lükata, kunni koolidewõrgu täieliku wäljatöötamiseni.

Märkus 2. Erandina wõiwad üksikud lapsed ka hiljem kooli astuda, kui selleks on mõjuwad põhjused: kauakesetew haigus wõi hiline kehaline wõi waimline arenemine.

Märkus 3. Pedagoogikanõukogu wõib last ka enne 7-dat eluaastat kooli wastu wõtta, kui ta on tarwilikult arenenud.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja E. Martinson: Haridusministeerium paneb ette § 8. märkus 1. algusele juurde lisada sõnad: „haridusministeeriumi nõusolekul“ nii et selle paragrahwi järele haridusministeeriumi nõusolekul wõib linna- wõi kohaliku maakonnawalitsuse koolides koolikohustuse algust üks aasta edasi lükata. Sellesama paragrahwi kolmanda märkuse sõnade asemele „ka enne 7-dat eluaastat“ sisse wõtta „ka üks aasta nooremalt“. Tähendab, sellega oleks ära piiratud enne seitsmendat eluaastat sissewõtmine. Mis puutub sõnade juurdelisamise kohta, siis on see sellepärast tarwilik, et teatud ühtlus peab riigis walitsema ja täiesti wõimatu oleks kesk- ja kutsekoole algkooli peale üles ehitada, kui koolikohustuse maksmapanemine wäga kirjult korraldatud oleks.

M. Martna (sd.): Ma pean § 8. kolmanda märkuse wastu rääkima. Selle põhjenduseks toon ette, et nendes maades, kus praegu koolisundus kuueandal eluaastal algab, wõitlus olemas on nii warase koolisunduse wastu. Shweitsis, näiteks, on arstid ja targemad pedagoogid selle wastu, et lapsed nii wara kooli lähewad. Arstid on statistilistes arwudes ära näidanud, et need lapsed, kes täis seitsmeaastaselt kooli lähewad, kehaliselt ja waimliselt koolis paremini edenewad, kui kuueaastased kooliastujad. Sellepärast on üldine liikumine olemas, et sunduslikku wanust vähemalt ühe aastaga tõsta, see on seitsme aasta peale. Kui ma siin kolmanda märkuse wastu räägin, siin teen seda sellelt seisukohalt wälja minnes, et meie põhjamaa olud lapse are-

nemist enam-wähem takistawad. See on üks asi. Teine asi on see, et meil mitte iseäralikku põhjust ei ole allapoole seitsmendat aastat minna. Kui meie aga üldse seitsmenda aasta juurde jääme, siis ei peaks meie ka erikordadeks teed awama, et mõnda last enne seitsmendat aastat kooli lasta. Seesugune „eksam“ on muidu väga kirju asi. Pedagoogide nõukogu wõib last enne seitsmendat eluaastat kooli wastu wõtta. Arwatawasti on aga neid erandid sedawõrd wähe, et neid juba kahjuta wälja jätta wõib. Kui meie oma seadusega seitsmenda eluaasta peale läheme, oleme sellepoolest natukene õnnelikumas seisukorras, kui suured tööstusmaad. Saksamaal, Shweitsis, Austrias jne. on tööstusettewõtjad väga selle wastu, nimelt sellepärast, et siis noored töölised alles 15-aastaselt wõiksid tööle tulla, kuna nad praeguse kooliseaduse juures juba 14-aastaselt wõiwad tööle minna. Tööstusettewõtjad kaebawad, et nad ei wõi üht aastat kõiki noori töölisi kaotada, sest nad ei wõida siis teiste maadega wõistelda. Niisuguseid „kahju-saajaid“ meil aga weel ei ole. Kolmandat parandawat märkust selles paragrahwis tõepoolest aga ei ole, panen ette, et see seadusest wälja jääks.

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Haridusministeeriumi parandusega märkus esimese juurde, et kohalikud maakonna wõi linna kooliwalitsused haridusministeeriumi nõusolekut peawad küsima, sellega wõib leppida, see on siin ei taheta wastu töötada haridusministeeriumi näpunäidetele. Mis märkus teisesse puutub, siis on ka siin parandus haridusministeeriumi poolt. Et pedagoogikanõukogu wõib enne seitsmendat aastat õpilasi ühe aasta wõrra nooremalt wastu wõtta, siis ei wõi ma selle ettepanekuga mitte leppida, ja soowiksin, et see täiesti wälja jääks. Siin ei ole märkus kolmandaga arwatud, et koolikohustus saab aasta waremalt maksma pandud, waid see on õieti erandina wõetud, kui laps mõnel juhtumisel wälja arenenud on ja on põhjusi, mis soowitawaks teewad, et ta kooli astuks ja sellepoolest on see nii üles wõetud, et mitte takistusi ei tehtaks õppimiseks. Maal arwatawasti seda ette ei tule. Ei ole tarwis seda laiemalt mõista, kui seda on arwatud.

Juhataja **J. Seljamaa**: § 8.

kohta on kolm parandust tehtud. Parandus, millega aruandja ühinenud, ei tule hääletamisele. Panen hääletamisele haridusministeeriumi ettepaneku, sisse wõtta sõnad: „ühe aasta nooremalt“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Panen hääletamisele rahwasaadik Martna ettepaneku, märkus kolmas wälja jätta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen § 8. täielikul kujul tehtud parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 9. Koolikohustus kestab algkoolis kas kunni kursuse lõpetamiseni, wõi vähemalt kunni 16. aasta wanuseni, mittelõpetamise korral. Õpilased, kes 16 aastat wanaks saanud õpeaasta kestwusel, peawad koolis käima kunni selle õpeaasta lõpuni.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Haridusministeerium paneb ette § 9. esimene lause järgmiselt wastu wõtta: „Koolikohustus kestab algkoolis kas kunni kursuse lõpetamiseni wõi mittelõpetamise korral — vähemalt kunni 16 aasta wanuseni.“

Juhataja **J. Seljamaa**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Ühinen ette pandud parandusega.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) § 9. on parandatud kujul wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 10. Lapsed, kes kodus, erakoolides wõi muul teel õpetust saawad, mis mitte alamal ei seisa awaliku algkooli õpetusest, wabastatakse awalikus algkoolis käimisest kohaliku kooliwalitsuse poolt (maakonna wõi linna kooliwalitsuse poolt kohaliku kooliwalitsuse ettepanekul), kes nende laste korraliku õpetuse saamise järele walwab. Selle õpetuse tasapinna kõrguse üle otsustawad asutused ja isikud, kelle hooleks on antud koolide pedagoogiline instrueerimine ja ülewälwe.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Haridusministeerium paneb ette § 10. järgmisel kujul wastu wõtta: „Lapsed, kes kodus wõi erakoolides õpetust

saawad, mis mitte alamal ei seisa awaliku algkooli õpetusest, wabastatakse awalikus algkoolis käimisest linna wõi maakonna kooliwalitsuse poolt neile alluwate kohalikkude kooliwalitsuste ettepanekul, kes nende korraliku õpetuse saamise järele walwawad.“

Wahe haridusministeeriumi ja komisjoni redaktsiooni wahel seisab selles, et wälja jäetakse sõnad: „wõi muul teel“ ja teine wahe selles, et wariant teine on sisse wõetud. Esimese osa wäljajätmist põhjendatakse sellega, et sõnadega „lapsed, kes kodus wõi erakoolides“ kõik on ära öeldud. Teine muudatus põhjendatakse sellega, et maakonna wõi linna kooliwalitsustel oleks kodus õppimist kergem kontroleerida, kuna temal ju järelwalwe organid on, ja sellepärast oleks soowitaw, et maakonna wõi linna kooliwalitsus selle üle otsustaks, millal on soowitaw kodus wõi erakoolis õpetust lasta anda, kuna ta ka ühtlasi selle õpetuse tasapinna üle peab järele walwama.

J. Piiskar (sr.): Meie wõtsime wastu § 1., kus öeldakse, et awalik algkool on ühtluskool. Kui meie aga § 10. wastu wõtame sel kujul, kui komisjoni poolt ette pandud, siis ei jää sellest ühtluskoolist midagi järgi, sest siin on öeldud, et lapsed wõiwad kodus, erakoolides wõi muul teel õpetust saada. See „muul teel“, kus isegi ära ei ole määratud, misugusel teel, käib täiesti ühtluskooli põhimõtte wastu ja annab wõimalust selle juures kui meil ühtluskool maksmas on, ikkagi endist seisuslikku eesõigustatud kooli korraldada. Et see mitte asjata kartus ei ole, selleks on nähtusi küllalt juba olemas ka siinsamas Tallinna läheduses. Lõuna-Eestis, kus wõrdlemisi jõukamad taluperemehed on, on wõimalus tähele panna seda nähtust, et rahwakoolid tühjaks jääwad. Ma tean waldasid, kus läinud aastal, tänawu aasta kohta ei ole mul kahjuks andmeid, oli umbes 50—60 kooliealise lapse seast koolis 5—6 õpilast, teised olid wäikeste gruppidenä korraldatud ja neile kodukooliõpetajad wõetud, sealjuures ei ole wõimalik kontroleerida, kuidas nendega töötatakse. On juhtumisi olemas, kus lapsed wõeti koolist sellepärast, et seal sunduslikku usuõpetust ei olnud, siis wõeti keegi preili diakonissi haigemajast, kes siis lastele 3—4 tundi päewas ainult usuõpetust tuupis. Järgmisel aastal läksid need lapsed kooli ja tahtsid kohe teiste jakku saada, põhjendades, et nad ühe aasta koolis käinud,

kuna nad mitte midagi polnud õppinud. Siit tuleb järeldada, et selle paragrahwi najal libisewad lapsed koolikohustuse alt ära. Lõpupoole on siin ette nähtud, et selle koduõpetuse üle tuleb järel walwata. Kas peab seda walwet ainult koolinõunik toimetama, wõi kes? Meil on praegu maakondi olemas, kus ühel koolinõunikul üle 200 kooli käes, see on rohkem koolisid, kui aastas koolipäewi on. Ja kui see koolinõunik peab wallad läbi käima ja ka koduõpetust kontroleerima, siis on see kontroll ainult paberil ette nähtud ja tegelikult teda läbi wiia ei ole mingisugust wõimalust. Sellega oleks lastel wõimalik kas otsekohe koolikohustuse eest ära libiseda, wõi jälle endistesse seisuslikkudesse koolidesse minna, mida meie § 1. mitte soowitawaks ei tunnistanud. Kui meie § 1. wastu wõtsime, siis arwan ma, et meie ka teised paragrahwid peame sellega kooskõlla wiima. Seda silmas pidades teen ma ettepaneku wälja jätta sõnad „kodu wõi muul teel“.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Haridusministeeriumi esitaja tegi ettepaneku § 10. kohta parandus wastu wõtta, et esimesest lausest wälja jäetaks sõnad „muul teel“. Sellega ühineda ma küll ei saa, niisama ka wiimase ettepanekuga, kus soowitatakse wälja jätta sõnad „kas kodus wõi muul teel“ ja nimelt sellepärast, et see kartus, nagu libiseksid jõukamate kihtide lapsed üldisest kooliseadusest sellega ära ja katsuksid kuidagiwiisi nüüd muul teel ennast edasi upitada, kui seda lapsed ühtluskoolis teha suudaksid, ülearune on. Ma pean tähendama, et rikkamatel klassidel on erawiisil õpetamine ikka wõimaldatud. Kas meie seda ei näe awalikkudes algkoolides, kus kooliraha ei makseta, aga selle eest kodus bonnidele ja guwernantidele 100 ja enam markasid wälja antakse. Seda ei saa kuidagi ära keelata, et keegi oma last teisel teel kodus õpetada ei saaks. Selle wastu on selles paragrahwis koguni teine asi ette nähtud ja nimelt, et meil praegu maal kooliolud iseäranis wiletsad on ja koolide-wõrk nii harw läbi wiidud, et mõnel pool täiesti wõimatu on lapsi algkooli saata. Nimelt tulewad lapsed sagedasti 10—15 wersta kauguselt kooli tuua ja kui nüüd silmas peame seda, et selle seaduseelnõu järele 7-aastased lapsed algkooli tulewad saata, siis tuleb küsida, kas see soowitaw on niisugust wäikest last mõ-

nekümne wersta taha wedada, kui kodus lapsewanem ise keskkooli wõi kõrgema kooli haridusega on, olgu ta ka naisterahwas, kellel soow on oma lapse hariduse järele walwata. Õieti öelda, see kellelegi paha ei teeks, kui keegi oma last ise õpetaks. Meie teame wäga hästi, missuguses seisukorras meie kooliõpetajad maal on, sagedasti ei ole nad mitte 5-da järgu hariduse kõrguselgi, waid weel madalamal — neist ka palju head praegusel ajal loota ei ole, ja sellepärast on just see seadus ette näinud, et mitmed lapsewanemad wõiwad oma lapsi üksikult wõi ka gruppides ise õpetada. (E. Asson, sd.: Selle asemel, et rikkaid wanemaid kooli eest hoolitsema panna, anname neile wõimaluse oma lapsi kodus kaswatada!) Teoorias on kõik seadused ilusad, seal on hea kõiki inimesi ühe pulga peale wiia, aga praktikas on see teine, ja mina arwan niisama on see ka kooliseaduse juures. Komisjon seisis niisugusel kohal, et lapsed, kes kodus, erakoolides wõi muul teel õpetust saawad, wabastatakse awalikus algkoolis käimisest, mille järele walwawad walitsuse asutused, ja sellepärast jään ma sellele seisukohale, et § 10. saaks niisugusel kujul wastu wõetud, mida haridusministeerium tegi II wariatsioonis; I wariatsioon tuleks maha kustutada ja II wastu wõtta. Ma loen ette: „... wabastatakse awalikus algkoolis käimisest linna wõi maakonna kooliwalitsuse poolt neile alluwate kohalikkude kooliwalitsuste ettepanekul, kes nende korraliku õpetuse saamise järele walwawad.“

Juhataja **J. Seljamaa**: Käesolewa paragrahwi kohta on parandusi tehtud: rhs. Piiskar'i poolt, wälja jätta sõnad: „kodus wõi muul teel“ ja haridusministeeriumi poolt, wastu wõtta esimene lause järgmisel kujul: „Lapsed, kes kodus wõi erakoolis õpetust saawad, mis mitte alamal ei seisa awaliku algkooli õpetusest, wabastatakse awalikus algkoolis käimisest maakonna wõi linna kooliwalitsuse poolt neile alluwate kohalikkude

kooliwalitsuste ettepanekul, kes nende korraliku õpetuse saamise järele walwawad.“ Edasi teine lause nagu ta eelnõus on. Rhs. Piiskar'i ettepanek läheb kaugemale, see tuleb esimesena hääletamisele. Rhs. Piiskar paneb ette wälja jätta sõnad „kodus wõi muul teel“, haridusministeerium paneb ette wälja jätta sõnad „wõi muul teel“. Peale selle tuleb hääletamisele haridusministeeriumi ettepaneku wariant II, millega aruandja ühineb. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud 31 häält poolt.

K. Wirma (sd.): Ma mõtlen, et kui rhs. Piiskar'i ettepanek wastu wõetakse, siis sellega ka osa haridusministeeriumi ettepanekuid wastu on wõetud ja II poollega on ühinenud aruandja, nii et hääletamist ei ole tarwis.

Juhataja **J. Seljamaa**: Kõrwhääletamine on igatahes tarwilik ja Asutawa Kogu arwamine tuleb kõigeparemini selgusele, kui meie kõrwhääletame. Ma panen selle järele haridusministeeriumi ettepaneku selle osa hääletamisele, mis on paralleel rhs. Piiskar'i ettepanekule — wälja jätta sõnad: „wõi muul teel“. (Hääletatakse. Loetakse hääli.) Kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud, sellepärast tulewad nad poolt ja wastu hääletamisele. (Hääletatakse.) Rhs. Piiskar'i ettepanek on 31 häälega 15 wastu wastu wõetud. (Hüüded pahemalt poolt: Bravo, bravo!) Haridusministeeriumi ettepanek on rohkem hääli wastu saanud kui poolt. Hääletamisele tuleb § 10. haridusministeeriumi poolt esitatud teise wariandiga, millega ühines aruandja. (Hääletatakse.) § 10. on parandatud kujul nähtawa enamusega wastu wõetud.

On ettepanek tulnud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada.

Järgmine koosolek on harilikul ajal.

Koosolek lõpeb kell 8.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **J. Seljamaa**.

Abisekretäär **A. Jürman**.